

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Δεκέμβρης 1944: Συζήτηση με τον
Παναγιώτη Οικονομόπουλο
("Ομάδα Στίνα") σελ. 3

- Λούτσε Φάμπρι
- Μια γνωριμία με τη σκέψη της 47

- Μανώλης Δέγλερης
- Το Πρόταγμα του Κομμουναλισμού 101

- Θανάσης Κουραβέλος
- Κομμουναλισμός και Αναρχισμός 123

- Γιάννης Καρύτσας
- Καστοριάδης και Αναρχικοί 141

**Εκδόσεις Άρδην
Σουλτάνη 8, Εξάρχεια
10683 Αθήνα
τηλ. 210-3819264
e-mail: ed_ardin@hotmail.com**

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1944:
ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟ*

Χ.Μ.: Μετά τη συνάντηση που είχε με τον Τσώρτσιλ το Δεκέμβρη του 1944, το ΕΑΜ εμφανίστηκε με εντελώς αδιάλλακτες θέσεις που απορρίφθηκαν. Πώς γίνεται μετά από ενάμιση μήνα να υπογράψει τη Συμφωνία της Βάρκιζας;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Τι άλλο μπορούσε να κάνει;

Χ.Μ.: Δηλαδή, ενώ κατείχε όλη την Ελλάδα, πλην της Αθήνας, γιατί υπέγραψε;

Γ.Κ.: Η συνάντηση έγινε μετά τα Χριστούγεννα;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Στις 25 Δεκεμβρίου και την άλλη μέρα, στο ξενοδοχείο *Μεγάλη Βρετάνια*. Και αφού δε συμφώνησαν, επενέβησαν τα τανκς και υποχώρησε ο ΕΛΑΣ. Μάλιστα, υποχώρησε, γιατί υπήρχε κίνδυνος να αιχμαλωτιστούν όλες του οι δυνάμεις και έτσι αναγκάστηκαν να αποσυρθούν. Αφού αποσύρθηκαν λοιπόν, το μόνο που τους έμενε

---

* Η συζήτηση με τον Παναγιώτη Οικονομόπουλο (συγγραφέα και μέλος της ιστορικής “Ομάδας Στίνα”) έγινε το Δεκέμβριο του 2005 στο βιβλιοπωλείο των εκδόσεων Άρδην, με βάση εισήγηση του Παναγιώτη Οικονομόπουλου. Δημοσιεύουμε αυτή τη συζήτηση, με αφορμή την έκδοση του βιβλίου του για το Δεκέμβρη του 1944 (εκδόσεις Άρδην, Απρίλιος 2007).

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ ΤΟΥ 1944

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΔΗΝ

ήταν να συνθηκολογήσουν, γιατί πού θα πήγαιναν; Συνθηκολόγησαν και τελικά υπέγραψαν τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Ο κρετινισμός τους ήταν ...

Χ.Μ.: Δηλαδή ήταν ζήτημα καθαρά διανοητικής ανεπάρκειας των υψηλά ιστάμενων προσώπων;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Όλοι οι άνθρωποι δεν είναι υποχρεωτικά έξυπνοι ούτε είναι υποχρεωτικά έξυπνος αυτός που ορίζεται ως εκπρόσωπος. Γιατί αυτό το πράγμα που έκαναν, δηλαδή να αφήσουν τους αγωνιστές τους ύστερα να συρθούν στις φυλακές, να εκτελεστούν και όλα αυτά τα πράγματα, μπορούσαν να τα αποφύγουν. Μπορούσαν δηλαδή να πουν αμνηστία και σε αυτούς που έκαναν στην Κατοχή τα εγκλήματα, γενική αμνηστία για όλους, και θα το δέχονταν. Γιατί οι άλλοι, επί τη υποθέσει εδώ στην οδό Ελπίδος στην Πλατεία Βικτωρίας υπήρχε η Ειδική Ασφάλεια, όπου υπήρχαν αυτά που λέγαμε τα κτήνη της Ειδικής, ο Μητρόπουλος και άλλοι, που όποιους έπιαναν τους παρέδιδαν στους Γερμανούς. Μερικούς όμως από αυτούς που έπιαναν τους βασάνιζαν, όπως την Ηλέκτρα Αποστόλου, αδελφή του Αποστόλου του ΚΚΕ, που την κρέμασε ο Μητρόπουλος και της έκαψε τα γεννητικά της όργανα, δηλαδή γίνονταν σημεία και τέρατα.

Λοιπόν, ο Μητρόπουλος μετά το κίνημα του Δεκεμβρίου πήρε τα γαλόνια του και έγινε Διοικητής Χωροφυλακής σε κάποια πόλη – δε θυμάμαι ακριβώς, ίσως στη Λάρισα. Δηλαδή, όλοι αυτοί που ήταν υπόδικοι για εγκλήματα κ.λπ. αποκαταστάθηκαν, πήραν την εξουσία και δε δικάστηκε κανένας. Αν λοιπόν οι κομμουνιστές έλεγαν τότε να πάρουμε ένα σφουγγάρι και να τα σβήσουμε όλα, τουλάχιστον θα γλύτωναν οι ίδιοι. Ύστερα, όταν τους δίκάζαν σε θάνατο, δεν τους εκτελούσαν αμέσως. Όταν έγινε όμως το δεύτερο αντάρτικο, τότε

ήμουν κρατούμενος στο Τμήμα Μεταγωγών Πειραιώς και τους έβλεπα, έρχονταν καραβιές από την Κρήτη οι θανατοποινίτες και τους έστελναν την άλλη μέρα στο Γουδί. Εκατοντάδες άνθρωποι εκτελέστηκαν για κατοχικά εγκλήματα, ιδίως μετά την εκτέλεση του Λαδά.

Χ.Μ.: Πώς όμως έγινε; Εντάξει, στην Άθηνά έχασαν. Από εκεί και πέρα, δεν μπορούσαν να κρατήσουν την επαρχία, μια και ήταν παντοδύναμοι;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Πού να κρατήσουν την επαρχία; Μα δεν ήταν παντοδύναμοι, οι Εγγλέζοι είχαν κουβαλήσει στρατεύματα. Ύστερα, έγγραφαν στον Δημητρώφ να τους δώσουν όπλα και δεν τους έδιναν.

Σ.Φ.: Μήπως δεν ήταν πραγματική η παράδοση των όπλων;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Αν δείτε τις φωτογραφίες, οι αντάρτες παραδίδουν τα όπλα και κλαίνε...

Σ.Φ.: Εννοώ μήπως δεν ήταν συνολική, και η πολιτική του Ζαχαριάδη περνάει στο με τα όπλα παρά πόδα, για μια νέα μάχη κατά της εξουσίας αργότερα, όταν πλέον θα υπάρχουν άλλοι συσχετισμοί δυνάμεων.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Τα όπλα τα παρέδωσαν. Αυτό είναι σίγουρο. Μερικοί βέβαια δεν τα παρέδωσαν, γιατί απλούστατα βρισκονταν στην παρανομία. Δηλαδή, υπήρχε ένα πογκρόμ. Στην επαρχία δεν μπορούσε να ζήσει άνθρωπος, οι φυλακές ήταν γεμάτες, οι χίτες, οι παρακρατικοί, οι Κατσαραίοι, οι Σούρληδες, οι Βρετάκηδες κ.λπ. αλώνιζαν και σκότωναν και έσφαζαν, και έτσι άλλωστε ξεκίνησε και το δεύτερο αντάρτικο. Αυτοί που πήγαν στο δεύτερο αντάρτικο ήταν άνθρωποι που δεν μπορούσαν να σταθούν.

Σ.Φ.: Πάντως δεν παρέδωσαν όλα τα όπλα.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Μπορεί να φύλαξαν και καμιά τσάγκρα, αλλά το σημαντικό ήταν ότι η γραμμή του κόμματος δεν ήταν να τα κρατήσουν. Απόδειξη και το ότι θυσίασαν και τον Βελουχιώτη και δεν τον κράτησαν εφεδρεία. Απλά ύστερα αναγκάστηκαν να υιοθετήσουν το κίνημα (δεύτερο αντάρτικο), γιατί υπήρχαν άνθρωποι που δεν μπορούσαν να ζήσουν και να σταθούν πουθενά και πήραν τα βουνά. Και αφού πήραν τα βουνά, και το κόμμα είδε μία κρίσιμη μάζα που μπορούσε να την εκμεταλλευτεί, τότε προχώρησε στο δεύτερο αντάρτικο. Και από την άλλη μεριά, άρχισε και ο Ψυχρός Πόλεμος, οπότε θεώρησαν ότι ήταν πιο ευνοϊκές οι συνθήκες. Και πράγματι ήταν πιο ευνοϊκές, γιατί τους ανεφοδίαζαν οι Αλβανοί, οι Γιουγκοσλάβοι κ.λπ., ήταν δηλαδή καλύτερες οι συνθήκες.

Γ.Κ.: Θέλω να ρωτήσω το εξής. Μέχρι αυτή τη σύσκεψη που είπαμε ότι έγινε ανήμερα των Χριστουγέννων στο ξενοδοχείο *Μεγάλη Βρετανία*, όπου το ΚΚΕ είναι πράγματι πολύ απαιτητικό –μάλιστα έχω διαβάσει ότι είχε βάλει από τους υπονόμους εκρηκτικά για να προχωρήσουν σε ανατίναξη (αλλά ανακαλύφθηκαν το βράδυ)–, δεν ήξεραν καθόλου τα ηγετικά στελέχη για το ότι με τη συμφωνία του Στάλιν η Ελλάδα είχε πέσει στη σφαίρα επιρροής της Μεγάλης Βρετανίας; Από ό,τι έχω διαβάσει, καταλαβαίνω ότι το ΚΚΕ, δίνοντας τη μάχη για την κατάληψη της κρατικής εξουσίας πίστευε ότι οι Άγγλοι δε θα παρέμβουν. Δηλαδή, δεν ήξεραν τίποτε για τις σφαίρες επιρροής;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Το ήξεραν. Και γι' αυτό καταδίκασαν τους κινηματίες της Μέσης Ανατολής. Σε όλες τις προκηρύξεις τους έκαναν τρομερή επίθεση στους Εγγλέζους και έλεγαν ότι οι Εγγλέζοι με την κυβέρνηση του Γλύξμπουργκ ...

Γ.Κ.: Λες ότι η ηγεσία το ήξερε;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Βέβαια, το ήξερε.

Γ.Κ.: Ποιος ο Ιωαννίδης, ο Σιάντος;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ναι, και το Πολιτικό Γραφείο εν πάση περιπτώσει. Είχαν επαφή συνέχεια με τον Δημητρώφ.

Χ.Χ.: Οπότε, σε αυτή την περίπτωση, πώς εξηγείται το γεγονός ότι προχώρησαν στο κίνημα του Δεκέμβρη;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Γιατί ακολούθησαν τη γραμμή του Ρούσσου και άλλων που υποστήριζαν ότι οι «Εγγλέζοι δε θα τολμήσουν να μας χτυπήσουν». Έλεγαν: έχουμε μία ελεγχόμενη από τους Άγγλους κυβέρνηση αλλά ελληνική, που στηρίζεται δηλαδή στην επιδοκιμασία του ελληνικού λαού. Αν αυτός ο ελληνικός λαός, που συνέχεια τον κινητοποιούμε κάτω από τα παράθυρα του Παπανδρέου, δε σταματήσει να κινητοποιείται, πού θα πάει, θα πέσει ο Παπανδρέου. Αφού έχουμε δημοκρατία και έχουμε δεδομένη την αποδοκιμασία του λαού, και ο Παπανδρέου ήθελε να φύγει, ακόμα και ο Βενιζέλος στη Μέση Ανατολή έλεγε στους Εαμικούς πιέστε να φύγει ο Παπανδρέου. Γιατί ήξερε ότι Παπανδρέου και Εγγλέζοι είναι το ίδιο πράγμα. Έτσι, η ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος ήλπιζε ότι αν πέσει ο Παπανδρέου θα μπορούσαν να μανουβράρουν την κατάσταση, να δημιουργηθεί μία κυβέρνηση π.χ. Σοφούλη που ήταν 83 χρονών και «είχε 10 καθετήρες», που δε θα μπορούσε να έφερνε αντίσταση σε τόσες χιλιάδες ανθρώπους που φωνάζουν συνέχεια. Αλλά, η συνταγή δεν πέτυχε. Και αφού δεν πέτυχε, τελείωσε η υπόθεση. Ήταν αναγκασμένοι να παραδώσουν τα όπλα.

Χ.Μ.: Είπατε ότι η ηγεσία του ΚΚΕ γνώριζε πως ο Στάλιν είχε δώσει την Ελλάδα στους Άγγλους. Αν είναι

έτσι, τότε η πολιτική που ακολούθησε το ΚΚΕ μπορούμε να πούμε ότι οδήγησε τον κόσμο στην αυτοκτονία.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Έτσι είναι. Αλλά νομίζω ότι δεν τους ενδιέφερε ο κόσμος. Μόνο η εξουσία τους ενδιέφερε. Για τους κομμουνιστές υπήρχε μία περίεργη αντίληψη. Θα αναφέρω κάτι, για να καταλάβεις πώς περίπου σκέπτονταν. Ο Ζαχαριάδης έλεγε ότι το καλύτερο πράγμα που έκανε ο Μεταξάς και η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου ήταν το ότι μας έβαζε να κάνουμε δήλωση μετανοίας. Γιατί μέσα από τη δήλωση μετανοίας, τους έδεχναν, τους χτυπούσαν, τους έδιναν ρετσινόλαδο, τους έβαζαν ύστερα πάνω σε μια κολόνα πάγου, τους έκαναν βασανιστήρια. Λοιπόν, έλεγε ο Ζαχαριάδης, ευτυχώς που ο Μανιαδάκης έκανε όλα αυτά, γιατί εκείνοι που βγήκαν ήταν πια πραγματικοί αγωνιστές. Καταλαβαίνεις για τι ανθρώπους επρόκειτο; Ο ίδιος μάλιστα ο Βελουχιώτης είχε κάνει δήλωση μετανοίας.

Α.Κ.: Ακούγοντας τη διάλεξή σας που είχε ένα πλούτο παραδειγμάτων, γεγονότων, επιχειρημάτων, και μένοντας μόνο σε αυτά, προσωπικά θα κατέληγα στο αντίθετο από αυτό που είπατε και από αυτό που λέει ο τίτλος της σημερινής ομιλίας «Η πρώτη προσπάθεια κατάκτησης της εξουσίας από το ΚΚΕ στην Ελλάδα». Και καταλήγω στο αντίθετο συμπέρασμα, ακριβώς με βάση αυτά που είπατε εσείς. Κατά τη γνώμη μου, μηχανισμούς σαν το ΚΚΕ, ολοκληρωτικούς δηλαδή μηχανισμούς, θα πρέπει να τους αντιμετωπίζουμε διαλεκτικά, δηλαδή θα πρέπει να μην τους βλέπουμε ως κάτι ενιαίο και συμπαγές. Θα πρέπει να καταλάβουμε ότι μέσα τους σπαράσσονται από εσωτερικές συγκρούσεις.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Για συγκρούσεις,

δεν μπορώ να πω ότι υπήρχαν. Μπορεί να υπήρχαν ορισμένες διαφωνίες, που όμως αντιμετωπίζονταν με τέτοιο τρόπο που ο καθένας το σκεπτόταν παρά πολύ να έχει αντίθετη γνώμη. Θα αναφέρω ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Ο Ζαχαριάδης έστειλε αυτή την περίφημη επιστολή για την εθνική αντίσταση εναντίον των κατακτητών, που έγραφε ότι τώρα είμαστε υπό την κυβέρνηση Μεταξά, αλλά πρέπει να αγωνιστούμε και να μετατρέψουμε κάθε καλύβα και κάθε σπίτι σε οχυρό κ.λπ. Αυτή ήταν η άποψη του Ζαχαριάδη, που τότε ήταν στην Κέρκυρα. Όμως, ο Ζαχαριάδης είχε πει σε κάποιον, Στεφανίδη νομίζω λεγόταν, να υπογράψει τη δήλωση μετανοίας και να βγει έξω για να δημιουργήσει μία Κεντρική Επιτροπή που να μαζέψει τους κομμουνιστές για να αρχίσουν τη δράση. Αυτόν λοιπόν τον έπιασε η Ασφάλεια, του έδωσε ένα βρομόξυλο και τον έβαλε να κάνει μία Κεντρική Επιτροπή ελεγχόμενη από την Ασφάλεια. Έχουμε λοιπόν τη ζαχαριαδική γραμμή, τη γραμμή αυτή της Ασφάλειας, που δεν ήξερε κανένας ότι ήταν της Ασφάλειας, και που έβγαζε και το Ριζοσπάστη ως όργανο της Προσωρινής Επιτροπής που υπεράσπιζε τον πόλεμο στην Αλβανία, και έχουμε και την παλιά Κεντρική Επιτροπή, που ήταν ο Πλουμπίδης και οι άλλοι κομμουνιστές που έβγαζαν και αυτοί ένα Ριζοσπάστη. Έχουμε λοιπόν δύο Ριζοσπάστες που τσακώνονται μεταξύ τους, ο ένας κατηγορεί τον άλλον για χαφιεδισμό και πέρασαν δύο-τρία χρόνια μέχρι να ξεκαθαρίσει η κατάσταση. Τώρα, η παλαιά Κεντρική Επιτροπή με τον Πλουμπίδη είχε πει ότι το γράμμα του Ζαχαριάδη είναι απολύτως σωστό, μόνο που δεν τονίζει και το ρόλο του αγγλικού ιμπεριαλισμού. Γιατί τότε οι Ρώσοι, επειδή φλερτάρανε με τους Γερμανούς, –ήταν

το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο κ.λπ.– είχαν γραμμή, αντί οι κομμουνιστές να υπερασπίζονται την πατρίδα τους, ότι αυτός ο πόλεμος είναι ιμπεριαλιστικός μεταξύ δύο ομάδων. Λοιπόν, έχοντας υπόψη του ο Πλουμπίδης και οι άλλοι κομμουνιστές αυτή την παλιά φόρμουλα της Διεθνούς και όντας υποχρεωμένοι να την υπερασπίσουν, έκαναν κριτική στον Ζαχαριάδη. Ναι μεν ήταν σωστά αυτά που είπε, αλλά έπρεπε να πει και μία φρασούλα για το ρόλο των Εγγλέζων. Ξέρετε πώς χαρακτηρίστηκε από τον Ζαχαριάδη; Η γκεσταπίτικη πολιτική του Πλουμπίδη, αποφύγετε τους χαφιέδες της Ασφάλειας! Κι αυτό γιατί έκαναν μία απλή φραστική διόρθωση σε μία φράση του Ζαχαριάδη. Σε τέτοιο βαθμό λοιπόν είχαν αυτονομία και μπορούσαν να κάνουν κριτική. Για μία ασήμαντη φράση ήταν γκεσταπίτες και χαφιέδες της Ασφάλειας. Εν τω μεταξύ, οι χαφιέδες της Ασφάλειας ήταν οι άλλοι που ήταν υπέρ της γραμμής του Ζαχαριάδη και που στο τέλος το παρατραβήξαν το σχοινί, γιατί είπαν ότι ο Μεταξάς είναι σωτήρας μας και άρχισαν να τους ψυλλιάζουν. Τέτοια ελευθερία είχαν. Και να συμπληρώσω και κάτι άλλο. Ξέρεις πώς αντιμετώπιζαν τους τροσκιστές όταν έβγαζαν την εφημερίδα τους στην Κατοχή; Γκεσταπίτες με μαρξιστική μάσκα. Που σήμαινε ότι, όταν είσαι γκεσταπίτης με μαρξιστική μάσκα, τι πρέπει να σε κάνουνε;

Λ.Κ.: Δε λέω για τα ανώτερα στελέχη. Σε αυτό συμφωνώ. Αλλά σε όλο το κόμμα δεν ήταν έτσι όλοι οι άνθρωποι. Έδωσε ένας εντολή και αυτή αμέσως πήγε προς τα κάτω και εφαρμόστηκε. Απλά νιώθω ότι είναι ανεπαρκής μία ερμηνεία των Δεκεμβριανών που λέει ότι ήθελε το ΚΚΕ να καταλάβει την εξουσία, αφού μας αποδεικνύει ότι δεν την ήθελε. Αν την έπαιρνε,

θα έκανε αυτά που λέει ο Καστοριάδης, αλλά αυτό είναι δευτερεύον. Το βασικό ήταν ότι το ΚΚΕ δεν την ήθελε την εξουσία. Αυτοί οι 3, 4, 5, πόσοι ήταν στην ηγεσία, ήξεραν ότι είχε περάσει αλλού η Ελλάδα, αλλά δεν μπορούσαν να πουν ότι δε θα δώσουν καμία μάχη, γιατί θα τους έστελνε ολόκληρο το κίνημα στη Σιβηρία ή αλλού. Αυτό που ήθελαν, για να συνεχίσουν να είναι αρχηγοί του κινήματος, ήταν να διατηρούν μία κατάσταση εμφυλιοπολεμική.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Μα, αφού είχαν 2.000.000 ψηφοφόρους, στην πρώτη Βουλή που θα σχηματιζόταν θα είχαν το 80% των βουλευτών. Εκείνη την εποχή, η μόνη μη κομμουνιστική Αθήνα ήταν η οδός Σκουφά, η οδός Πατριάρχου Ιωακείμ και όχι πέρα-πέρα μέχρι τον Ευαγγελισμό, δηλαδή μία περιοχή γύρω από το Κολωνάκι. Αν ήθελαν δηλαδή την εξουσία με σφραγίδα, δε χρειαζόταν να κάνουν τίποτε, θα αρκούσαν σε ό,τι είχαν, απλώς θα επικυρωνόταν μέσα από κοινοβουλευτικές διαδικασίες.

Γ.Μ.: Εάν η ηγεσία ήξερε ότι η Ελλάδα είχε περάσει στους Άγγλους, η άποψη που λέει ότι ήθελαν να καταλάβουν την εξουσία στην Ελλάδα οδηγεί στο ότι η ηγεσία λειτουργούσε σαν προβοκάτορας απέναντι στη Ρωσία. Ή θα πρέπει να πούμε ότι η ηγεσία ήξερε τη συμφωνία, και παρόλα αυτά είτε δε μας ενδιαφέρει η Ρωσία πάμε να πάρουμε την εξουσία ή θα πρέπει να πούμε ότι δεν ήξερε για τη συμφωνία της Ρωσίας με την Αγγλία. Πιο λογικό φαίνεται το δεύτερο, αν και εδώ υπάρχει το πρόβλημα πώς περίμεναν να τα βγάλουν πέρα με τους Άγγλους, που φυσικά δε θα τους άφηναν να πάρουν την εξουσία.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Όταν συνθηκολόγησε η Ιταλία το 1943, η Σάμος έμεινε ελεύθερη, και τότε

στη Σάμο υπήρχε μία ομάδα από αντάρτες και μια και ήταν ελεύθερη πήγαν και οι Εγγλέζοι και πήγε και - μία μονάδα του στρατού του εκστρατευτικού σώματος των Ελλήνων που ήταν στην Αίγυπτο. Ε, αυτή η μικρή ομάδα έμεινε δύο μήνες κάτω από αυτό το καθεστώς και ύστερα από αυτούς τους δύο μήνες πήγαν οι Γερμανοί, έκαναν απόβαση και ξανακατάλαβαν τη Σάμο. Οι Εγγλέζοι από το γεγονός ότι αυτό το κίνημα ήταν ΕΑΜικό, ο πληθυσμός ήταν ΕΑΜικός κ.λπ. υποσχέθηκαν στους Σαμιώτες να τους πάνε στη Μέση Ανατολή. Τους βάλανε λοιπόν στα καΐκια και τους πήγαν στη Μέση Ανατολή και ύστερα τους έκλεισαν όλους σε κάτι απίθανα στρατόπεδα, μέσα στην έρημο, μακριά από τις πόλεις, που δεν επιτρεπόταν ούτε να τους επισκεφθούν ούτε η αλληλογραφία ούτε τίποτε. Όλους τους Σαμιώτες, αντάρτες και πληθυσμό.

Επομένως, οι Εγγλέζοι είχαν μία σαφή πολιτική γραμμή, δηλαδή, ό,τι θύμιζε αυτό που αποκαλούσε συνέχεια ο Τσώρτσιλ ληστές των βουνών, έπρεπε να το εξοστρακίσουν, να το εξουδετερώσουν, να το εξοντώσουν. Ούτε οι άλλοι, οι κομμουνιστές, είχαν αυταπάτες. Ήταν υποχρεωμένοι να κάνουν πως δεν καταλαβαίνουν, γιατί υπήρχε αυτή η θρησκευτική ευλάβεια που κρατούσε ο Στάλιν απέναντι στον Τσώρτσιλ και τους Συμμάχους ως προς το μοίρασμα αυτών των ζωνών επιρροής. Δηλαδή ήξεραν ότι αυτό το πράγμα δεν έπρεπε να το παραβούν, ότι, εάν το παρέβαιναν, οι Εγγλέζοι θα τους συνέτριβαν και οι άλλοι δε θα τους βοηθούσαν. Αλλά από την άλλη μεριά ηγούνται ενός ολόκληρου λαού. Οι Κομμουνιστές επηρέαζαν, ας πούμε, τα 4/5 του πληθυσμού. Επομένως, έπρεπε να περάσουν ανάμεσα σε αυτές τις συμπληγάδες. Από τη μία μεριά να εξωραϊζουν το ρόλο των Εγγλέζων και

από την άλλη να προσπαθούν να πάρουν την εξουσία. Νομίζω ότι είναι απλούστατο.

Β.Θ.: Νομίζω ότι προσπαθούμε να εξηγήσουμε το κατά πόσο το ΚΚΕ ήθελε να πάρει την εξουσία ή όχι με έναν τρόπο που δεν μπορεί να μας δώσει μία απάντηση. Το ζήτημα είναι ποια εξουσία και με ποια μέσα; Παραδείγματος χάριν, θα μπορούσε η στάση του να εξηγηθεί αν λέγαμε ότι δεν ήθελε να δώσει ένοπλη μάχη για να καταλάβει την εξουσία, αλλά ήλπιζε ότι μέσω των εκλογών, ακριβώς επειδή είχε την πλειοψηφία του λαϊκού κινήματος θα μπορούσε να την καταλάβει διά της μεθόδου που και οι αντίπαλοί του θα αναγνώριζαν. Και έτσι θα είχαμε μία εξουσία του ΚΚΕ, που θα προερχόταν μέσω εκλογών. Επομένως, ίσως το ερώτημα μπορεί να απαντηθεί, αν πρώτα απαντήσουμε σε αυτό: το ενδιέφερε το ΚΚΕ να καταλάβει με ένοπλη έφοδο την εξουσία ή μέσω της δημοκρατικής μεθόδου που είναι η αντιπροσώπευση, οι εκλογές κ.λπ.;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Αυτό δεν έχει γίνει πουθενά. Εφόσον υπήρχε ένα κοινοβουλευτικό καθεστώς και υπήρχαν ελευθερίες, αυτοί έπρεπε να πάνε στο Υπουργείο Γεωργίας, που θα το είχαν για παράδειγμα οι κομμουνιστές, και να δώσουν στους αγρότες να ζήσουν. Πώς θα τους έδιναν; Θα έπρεπε να πάνε, ας πούμε στο Υπουργείο Εργασίας, και οι εργάτες θα ζητούσαν αυξήσεις για να ζήσουν. Ο Υπουργός Εργασίας, ο Πορφυρογέννης, έκανε αυτό που έκανε. Είπε ότι επιτρέπονται οι απολύσεις. Αν ήταν Υπουργός μιας κυβέρνησης που συμμετείχαν και οι άλλοι, τι θα έκανε; Τον πρώτο χρόνο θα έλεγε να φτιάξουμε την οικονομία. Ποια εθνική οικονομία; Αφού ήταν αστικό το καθεστώς, δε θα μπορούσε να καταργήσει ούτε τις εταιρείες ούτε τους βιομηχάνους

ούτε τον Λαναρά ούτε τον Κατσάμπα ούτε τίποτε. Επομένως, θα λειτουργούσαν στην πραγματικότητα σαν διαχειριστές της αστικής εξουσίας, της καπιταλιστικής οικονομίας. Ε, αυτό μακροπρόθεσμα θα τους έφθαιρε. Γιατί να το παίξουν το παιχνίδι της αστικής τάξης; Σκοτίστηκαν. Τι δουλειά έχουν με την αστική τάξη; Τι δουλειά έχει ο Στάλιν με τον Τσώρτσιλ; Ο ένας από αλλού έχει την πηγή της εξουσίας του και ο άλλος από αλλού. Άλλο καθεστώς ο ένας, άλλο ο άλλος.

Και θα αναφέρω ένα παράδειγμα. Η Πάουκερ ήταν ακριβώς αυτό το πράγμα. Τα ρωσικά στρατεύματα είχαν πάει στη Ρουμανία, αυτή ήταν η γενική γραμματέας του Κόμματος και οι Ρώσοι την εγκατέστησαν και έφτιαξε κυβέρνηση. Εν τω μεταξύ όμως, ήταν και βασιλιάς ο Μιχαήλ και είχαμε λαϊκή βασιλευόμενη δημοκρατία. Αυτό το ειδύλλιο κράτησε για λίγο διάστημα, ύστερα δεν μπορούσε να λειτουργήσει, και μια μέρα έστειλε η Πάουκερ μερικούς αστυφύλακες, πολιτοφύλακες κ.λπ., δώσανε στον Μιχαήλ ένα χαρτί και το υπέγραψε. Και αυτό το χαρτί έλεγε ότι παραιτούμαι από το θρόνο και από τη βασιλευόμενη λαϊκή δημοκρατία. Ε, και από εκεί και ύστερα έγινε κανονική λαϊκή δημοκρατία και μετά ήρθε ο Τσαουσέσκου για τον οποίο θα έχετε ακούσει. Δεν είναι ζήτημα πλειοψηφίας. Αν ήταν αστικό κόμμα, όπως είναι, για παράδειγμα, το ΠΑΣΟΚ, θα το ενδιέφερε να έχει την πλειοψηφία και στη βουλή και στα υπουργεία κ.τ.λ. γιατί τρώει από την καπιταλιστική πίτα, αλλά η δομή του κομμουνιστικού καθεστώτος είναι εντελώς διαφορετική. Πώς θα παεί ο δημόσιος υπάλληλος στον κομμουνιστή υπουργό να ζητήσει αύξηση, τι θα του πει;

Χ.Μ.: Δε μιλάμε για την ηγεσία ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Μα από αυτή την ηγεσία

θα ήταν οι υπουργοί. Θα έπρεπε να διαχειριστούν την καπιταλιστική οικονομία, το υπουργείο γεωργίας κ.λπ. Ύστερα ήταν το θέμα της δημόσιας τάξης, που ο μηχανισμός του ήταν φασιστικός. Ο υπουργός θα έδινε μία διαταγή, ως πούμε αφήστε τους εργάτες να διαδηλώσουν, και οι αστυφύλακες θα πήγαιναν να τους σπάσουν το κεφάλι. Και τι θα έκανε ο υπουργός; Θα κατέβαινε ο ίδιος και θα έπιανε έναν-έναν αστυφύλακα να τον απολύσει από τη θέση του. Με ποια δηλαδή διαδικασία του κοινοβουλευτικού καθεστώτος θα γινόταν αυτό; Εδώ υπήρχε ολόκληρος κρατικός μηχανισμός, οι χίτες, οι τσολιάδες, τα τάγματα, τους είχαν φέρει οι Εγγλέζοι, τους είχαν ντύσει και τους είχαν κάνει εθνικό στρατό. Υπήρχε δηλαδή ήδη ένας εθνικός στρατός με 10.000 άτομα, ο οποίος περίμενε να πάρει εντελώς την εξουσία. Αυτά τα κτήνη της Ειδικής, στην περίοδο μεταξύ του κινήματος του Δεκεμβρίου και της Απελευθέρωσης, τα είχαν στο Τμήμα Μεταγωγών, στην οδό Ναυάρχου Νικοδήμου, στην Πλάκα, και οι μεν κρατούμενοι –γιατί τότε ήμουνα και εγώ κρατούμενος– ήταν 60 σε ένα υπόγειο, έξω χειμώνας και χιόνιζε, σε αυτά δε τα κτήνη της Ειδικής –ο Μητρόπουλος και οι άλλοι–, τους είχε παραχωρήσει η διοίκηση του τμήματος δωμάτια και κατέβαιναν κάτω, εμείς βέβαια βγαίναμε μισή ώρα για να πάμε στο αποχωρητήριο, αυτοί είχανε τραπέζι ανάμεσα στα γραφεία της διοίκησης και τα υπόγεια κελιά, είχαν τραπέζια και τρώγαν και πίναν όλη την ημέρα και το βράδυ πήγαιναν στα σπίτια τους και το πρωί ξανάρχονταν. Αυτό το καθεστώς και ο Πορφυρογέννης να ήταν ή ο Ζαχαριάδης δε θα μπορούσε να το αλλάξει.

Ένα άλλο παράδειγμα, ο Σοφούλης που ήταν 83 χρονών όταν έγιναν οι πρώτες εκλογές διαμαρτύρονταν οι

άλλοι να μη γίνουν εκλογές, γιατί εν τω μεταξύ οι χίτες πήγαιναν έξω από τα τμήματα και σε έβραζαν να ψηφίσεις αυτό που ήθελαν, όπως έγινε και στο δημοψήφισμα που ήρθε ο βασιλιάς. Και λέει ο Σοφούλης: εγώ θα το κάνω κι ας φάω ξύλο. Ο ίδιος δηλαδή, παρόλο που ήταν πρωθυπουργός, αντιμετώπιζε το ενδεχόμενο να φάει ξύλο, αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτε.

A.Z.: Όπως καταλαβαίνω τους συσχετισμούς της εποχής, δε βλέπω κάποια αντίφαση μεταξύ του ότι τα πράγματα ήταν προκαθορισμένα από τους Άγγλους και τους Ρώσους και της επιλογής του ΚΚΕ να δώσει ένοπλη μάχη. Κι αυτό γιατί όταν μιλάμε ότι την εποχή εκείνη την ουσιαστική εξουσία την είχε ο στρατός και τη συντριπτική πλειοψηφία του κόσμου την είχε το ΚΚΕ, δεν μπορούμε να πούμε ότι από τη μία μέρα στην άλλη θα πέρανε η εξουσία μέσω των Άγγλων στον Παπανδρέου. Δηλαδή δε θα μπορούσε να ήταν ειρηνική η μετάβαση. Αυτό το διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στις εκλογές, όπως γίνεται σήμερα, μέχρι την ορκωμοσία του υπουργικού συμβουλίου, αυτό το διάστημα των λίγων ημερών, με τους συσχετισμούς των δυνάμεων τότε διήρκεσε κάποια χρόνια και για να επικρατήσει αυτή η καινούργια κυβέρνηση θα περνούσε διά πυρός και σιδήρου. Δηλαδή το ΚΚΕ, η ηγεσία του, οδηγούσε με τα μάτια ανοιχτά στον γκρεμό τον εαυτό της, τον κόσμο και τους αντάρτες, γιατί δε γινόταν αλλιώς. Τι νόημα θα είχε μία κυβέρνηση προστατευμένη στην Αθήνα από τα αγγλικά τάνκς όπως τη θέλαν οι Άγγλοι, με 2.000.000 υποστηρικτές του ΚΚΕ, με ένοπλους αντάρτες σε όλη την υπόλοιπη Ελλάδα και με την ουσιαστική εξουσία του ΚΚΕ σε όλη την υπόλοιπη Ελλάδα; Δε θα είχε καμία διάρκεια ζωής. Επομένως, δε βλέπω καμία αντίφαση. Και αυτή

ήταν αν μπορούμε να πούμε η βαθύτερη προδοσία του ΚΚΕ. Δηλαδή, πήρε γραμμή ότι η Ελλάδα ανήκει στους Άγγλους. Ποια Ελλάδα; Η Ελλάδα η στρατοκρατούμενη από το ΚΚΕ. Αυτή η Ελλάδα δεν μπορεί να παραδοθεί στους Άγγλους, έπρεπε να δώσει μία μάχη ...

Σ.Φ.: Πώς διαμορφώνεις την άποψη ότι η ηγεσία του ΚΚΕ πρόδωσε το κίνημα;

Χ.Μ.: Μα δεν μπορούσε να κάνει κάτι άλλο.

Γ.Κ.: Θέλω να κάνω μία ερώτηση και θα πω μετά την άποψή μου που είναι ότι το ΚΚΕ πήγε πράγματι να καταλάβει την κρατική εξουσία. Έχω διαβάσει σε διάφορα κείμενα και στον Στίνα ότι το ΚΚΕ έδωσε τη μάχη του Δεκέμβρη για να τη χάσει. Αυτό ήταν άποψη όλης της ομάδας ή του Στίνα; Επειδή εγώ νομίζω ότι το ΚΚΕ έδωσε τη μάχη για την κατάληψη της εξουσίας γιατί δεν ήξερε τις συμφωνίες του Στάλιν ή και αν ήξερε πίστευε και περίμενε την παρέμβαση του Στάλιν. Η άποψη που εξέθεσες εσύ και που υποστηρίζεις είναι ότι έδωσε τη μάχη ξέροντας ότι θα τη χάσει;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Όχι. Σου λέω ότι υπήρχαν 2.000.000 άνθρωποι που τους ακολουθούσαν, υπήρχε ολόκληρη εξουσία, ήταν οι άρχοντες της χώρας, πολιτοφύλακες, κοινοτάρχες κ.λπ. Ε, τότε σκέφθηκαν γιατί δεν τη παίρνουμε ολόκληρη τη χώρα. Αφού οι άλλοι, οι αντίθετοι, ήταν μία κυβέρνηση, μισή κυβέρνηση μάλλον, ήταν μερικοί τσολιάδες που κρύβονταν, 5.000 χίτες που κρύβονταν και 5.000 Ιερολοχίτες, οι πραιτωριανοί που έλεγε ο Καφαντάρης, και που ήταν σε ανυποληψία. Απέναντι λοιπόν σε αυτά τα σκουπίδια που είχαν μαζευτεί γύρω από το Σύνταγμα, ήταν ολόκληρος ο λαός. Λοιπόν; Και τη θέλαν την εξουσία. Γιατί να μην προσπαθούσαν να την πάρουν; Το πρώτο ήταν αυτό το πράγμα που έλεγε ο Ρούσσος; θα κάνετε

κάθε μέρα διαδηλώσεις και πάλι διαδηλώσεις. Αλλά ο Παπανδρέου τους έκοψε το βήχα. Όταν πια σκοτώνουν 40 άτομα σε μία ημέρα, δεν μπορείς εσύ να αρκείσαι πια σε διαδηλώσεις και δεν μπορείς να κρατήσεις και τον κόσμο.

Γ.Κ.: Πού στηρίζεις ότι το ήξεραν; Ποιος το ήξερε; Ο Ιωαννίδης, ο Σιάντος; Εκτός από τον Δημητρώφ. Γιατί αυτοί περίμεναν τον Στάλιν. Γιατί δεν είχε γίνει ακόμη η Γιάλτα. Στη Μόσχα είχαμε συζητήσεις.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Όπου συμμετείχαν οι Ρώσοι και όταν συμμετέχουν οι Ρώσοι σημαίνει ότι ειδοποιείται ο Δημητρώφ που τότε ήταν πρόεδρος της Επιτροπής των Εξωτερικών Σχέσεων της Σοβιετικής Ρωσίας, δηλαδή έπαιζε το ρόλο που έπαιζε η Τρίτη Διεθνής, δηλαδή ο συντονιστής όλων των κομμάτων. Επομένως ό,τι απόφαση παιρνόταν στη Μόσχα, ο Στάλιν ειδοποιούσε τον Δημητρώφ για να μπορέσουν τα διάφορα κόμματα να προσαρμόσουν την πολιτική τους στη γραμμή της Μόσχας. Έτσι;

Γ.Κ.: Σε αυτό συμφωνώ. Εκείνο που ρωτάω είναι αν έχουμε μαρτυρία συγκεκριμένου στελέχους που να λέει ότι το ήξερε. Δηλαδή να το έχει γράψει στις *Αναμνήσεις* του ο Ιωαννίδης π.χ. –αν και αυτές τις έχω διαβάσει και δε λέει κάτι τέτοιο–, αλλά κάποιος άλλος, ο Νεφελούδης, το τάδε στέλεχος, οποιοσδήποτε.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Αναφέρει η Διδώ Σωτηρίου, η οποία είναι αδελφή της Έλλης Παππά, της γυναίκας του Μπελογιάννη, ότι ξέραμε πως από τότε που φτειάχθηκαν τα χαρτάκια τελείωσε η υπόθεση. Και το λέει και ο Παρτσαλίδης όταν τον δίκασαν και έγινε η δίκη του Παρτσαλίδη και του Ζαχαριάδη. Εκεί είπε ότι δεν ήταν τα σφάλματα που μας οδήγησαν να χάσουμε την εξουσία, αλλά ήταν αυτή η συμφωνία που είχαν

κάνει οι Ρώσοι με τους Εγγλέζους και αργότερα με τους Αμερικάνους. Επομένως ήταν εν πλήρει γνώσει, αλλά σου λέω ότι όταν έχεις πίσω σου 2.000.000 ανθρώπους που σε σπρώχνουν, εσύ τι θα πεις; Θα τα στυλώσεις και θα πεις να περιμένουμε να γίνουν βουλευτικές εκλογές και δεν πειράζει, ας πούμε, που οι Μπουραντάδες, που είχαν αιματοκυλίσει όλες τις συνοικίες, είχαν φορέσει όλοι τις στολές του ελληνικού στρατού, όλοι οι χίτες, που είχαν αιματοκυλήσει τις συνοικίες και είχαν πάει ύστερα στη Μέση Ανατολή και τους έντυσαν και τους έκαναν αξιωματικούς και λοχίες και γυρίσανε ύστερα σαν εθνικός στρατός από τη Μέση Ανατολή, όλους αυτούς θα τους άφηναν; Οργανώνονταν οιάλλοι, δηλαδή οι χίτες, όσοι γλύτωσαν, οι ομάδες του Παπαγεωργίου στο Παγκράτι, μιας άλλης παρακρατικής οργάνωσης, οι ομάδες του Παπαγιαννόπουλου στα Πετράλωνα. Όλοι αυτοί μόλις ήταν να γίνει η Απελευθέρωση έφυγαν με καΐκια και πήγαν στην Αίγυπτο και γύρισαν ύστερα με στολές και τους έπιανε ο κόσμος που τους γνώριζε γιατί τους έβλεπε με στολές Ιερολοχιτών και τους παρέδιδε στο Τρίτο Σώμα Στρατού που ήταν πίσω από το Οφθαλμιατρείο. Αλλά όλοι αυτοί, όλος αυτός ο κόσμος είχε γίνει στρατός κανονικός. Λοιπόν το ΚΚΕ τι θα κάνει; Ήδη λοιπόν οργανωνόταν από τους άλλους ένας στρατός. Ενώ όταν μπήκε ο Τολμπούχιν στα σύνορα, δεν τα πέρασε βέβαια ...

Γ.Κ.: Τα πέρασε ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Δεν τα πέρασε, έμεινε στα σύνορα ...

Γ.Κ.: Τα πέρασε κατά λάθος και ξαναγύρισε ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Μπορεί να έκανε κάποιο λάθος, δεν το ξέρω, αλλά εκεί υπήρχαν ομάδες εθνικιστικές, ο Τσαούς Αντών κ.λπ. Οι αντάρτες

λοιπόν της Μακεδονίας και της Θράκης πήγαν στον Τολμπούχιν, στη Βουλγαρία μάλλον γιατί ο ίδιος δεν τους δεχόταν, έπεσαν στα πόδια των κομμουνιστών και τους ζητούσαν όπλα για να εξουδετερώσουν όλους αυτούς κ.λπ. Στην αρχή τους είπαν δεν έχουμε όπλα και ύστερα θύμωσαν και είπαν να μην ξανάρθουν αυτοί οι ζητιάνοι να μας ζητάνε όπλα. Από την άλλη μεριά, οι Εγγλέζοι, οι εγγλέζικες αποστολές εξοπλίζουν αυτούς που πρώτα ήταν συνεργάτες με τους Γερμανούς. Έχουμε λοιπόν στη Μακεδονία τους Γερμανούς να έχουν φύγει, τους Τσαούς Αντών, όλα αυτά τα εθνικιστικά σκουπίδια να τα εξοπλίζουν οι Εγγλέζοι, να τα φυλάνε, να τα εξοπλίζουν, και από την άλλη μεριά τους Ρώσους να απαγορεύουν να τους πειράξουν και να μη τους δίνουν όπλα για να τους χτυπήσουν. Οι Εγγλέζοι κάλυπταν και βοηθούσαν όλους αυτούς, γιατί τους ήθελαν ύστερα για τις μάχες που θα έδιναν.

Σ.Φ.: Είπατε ότι 3 μεγάλες οργανώσεις υπήρχαν την εποχή εκείνη: το ΕΑΜ, ο ΕΛΑΣ και η ΕΠΟΝ ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Όχι, το Κ.Κ. ήταν ουσιαστικά, τα άλλα ήταν ταμπέλες, αφού ο γραμματέας του ΕΑΜ, ο Παρτσαλίδης, ήταν Κεντρικός Επίτροπος του Κ.Κ.

Σ.Φ.: Θέλω να ρωτήσω, αυτές οι 3 οργανώσεις με ποιό τρόπο ήταν οργανωμένες και ποιος ο ρόλος των μαζών σε αυτές;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ακούστε ένα γράμμα που δε διάβασα όλο πριν και λέει να βάλετε στη χωροφυλακή και εθνικόφρονες χωροφύλακες οι οποίοι να μην έχουν εκτεθεί σε συνεργασία με τους Γερμανούς, που σήμαινε ότι αν φτειάξεις ένα εθνικό απελευθερωτικό μέτωπο μπορείς να πάρεις και βασιλικούς και εθνικόφρονες κ.λπ., ενώ αν φτειάξεις

μία οργάνωση που ονομάζεται κομμουνιστική οργάνωση απελευθέρωσης Ελλάδας δεν πάει κανένας από αυτούς. Γι' αυτό το λόγο λοιπόν, έφτειαξαν όλες τις οργανώσεις με ταμπελίτσες που να μην έχουν αυτό τον “αμαρτωλό” όρο κομμουνιστής. Η ΕΠΟΝ ήταν Ενιαία Πανελλήνια Οργάνωση Νέων, το ΕΑΜ ήταν Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, ο βουλευτής του κόμματος ο Γαβριηλίδης για να πιάσει τους αγρότες δεν το ονόμαζε αγροτικό κομμουνιστικό κόμμα το ονόμαζε σχέτο Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος. Δηλαδή, οι κομμουνιστές μοίραζαν ταμπελίτσες ...

Σ.Φ.: Δεν υπήρχε δηλαδή καμία αυτονομία των οργανώσεων, αλλά ήταν πλήρως ελεγχόμενες από το κομμουνιστικό κόμμα.

Λ.Κ.: Δεν υπάρχει δηλαδή αυτό που είπα πριν, καμία αυτόνομη δραστηριότητα των μαζών;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Μα ο αγώνας δεν είχε κανένα ταξικό αίτημα, ό,τι αιτήματα είχε ο Μεταξάς –αγωνιστείτε εναντίον των Ιταλών, μόνο που δεν έλεγε φασίστες– όλο το εθνικιστικό περιεχόμενο, το πατριωτικό της μεταξικής ιδεολογίας πέρασε στον κόσμο. Και το δέχθηκε ο κόσμος, δεν υπήρχε καμία διαφορά.

Χ.Χ.: Μπροστά μας έχουμε ένα παιχνίδι που παίχτηκε στην πλάτη του κόσμου, της βάσης και λειτούργησε μέσα από γραφειοκρατικές ηγεσίες που καθόριζαν τα πράγματα με τον άλφα ή βήτα τρόπο. Τώρα το αν το ήξεραν ή όχι, πριν ή μετά, εμένα δεν με ενδιαφέρει πάρα πολύ. Γιατί ιστορικά μπορεί να κάνουμε κάποια ανάλυση πάνω σε αυτό και να κοιτάμε αν το ήξεραν ή όχι και τα σφάλματα της ηγεσίας τους. Το θέμα είναι ότι ο κόσμος που ήταν στα βουνά πάνω πάλευε για την αταξική κοινωνία και όχι για τη μικρή Ελλαδίτσα, και έφαγε κάποιο καπέλωμα από την ηγεσία και το θέμα

είναι γιατί και κατά πόσο και ποιοί ήταν οι παράγοντες που έδωσαν το δικαίωμα να έχουν αυτή την ήττα οι μάζες και κατά πόσο, πέρα από το συγκεκριμένο γεγονός, θα μπορεί η βάση να αυτοοργανώνεται και να μην έρχονται κάποιοι ηγετίσκοι και να λειτουργούν με τέτοιο τρόπο στην πλάτη τους.

Α.Ψ: Πώς συμπεραίνεις ότι ήθελαν αταξική κοινωνία;

Χ.Χ.: Δεν ξέρω πόσο ήταν πολιτικά διαμορφωμένες οι μάζες. Αλλά ήταν καθαρά θέμα, πιστεύω, ότι από τη μία έχουμε τους «Συμμάχους», τον ιμπεριαλισμό που έπαιζε το παιχνίδι του και από την άλλη τους φασίστες που αναπτύχθηκαν μέσα από την οικονομική κρίση που υπήρχε. Δηλαδή, ο φασισμός πιστεύω ότι ξεκίνησε μέσα από μία οικονομική κρίση. Τώρα, κατά πόσο ένας άνθρωπος που πάει και πολεμάει εκεί πάνω με τους Γερμανούς, δηλαδή όλος αυτός ο κόσμος τι προσπαθούσε να κάνει, γιατί στράφηκε προς το ΚΚΕ, που είχε ένα 80%, αν δεν υπήρχε μία πολιτική προέκταση λαοκρατίας, αν δεν είχε ένα ιδανικό;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Οι πρώτες ομάδες που φτειάχτηκαν δεν ήταν από το ΚΚΕ, ήταν η ΕΚΚΑ του Ψαρρού και ήταν και ο ΕΔΕΣ. Και ο κόσμος που πήγαινε εκεί, πήγαινε ακριβώς γι' αυτό το πράγμα, δηλαδή την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Γερμανούς, από τη σκλαβιά. Επομένως, δε χρειαζόταν να είσαι κομμουνιστής. Από την άλλη μεριά όμως, τα πολιτικά κόμματα δεν υπήρχαν, είχαν εξαφανιστεί. Δεν ήταν όπως στη Γαλλία, που ο Ντε Γκολ πήγε στη Λιβύη και άρχισε να κάνει εκκλήσεις για αντίσταση στους Γάλλους. Οι πολιτικοί είχαν αποστρατευτεί ήδη από τον Μεταξά, τα 4 χρόνια του Μεταξά, ακολούθησε ο πόλεμος και όλοι κάθονταν στα σπίτια τους, διάβαζαν τις εφημερίδες τους, άκουγαν καμία φορά Λονδίνο και

ούτω καθεξής.

Επομένως, ο πολιτικός χώρος ήταν εντελώς σάπιος. Ε, αυτό τον πολιτικό χώρο τον κατέλαβαν πρώτα αυτές οι ομάδες του Ζέρβα και της ΕΚΚΑ. Στη συνέχεια, αφού απωθήθηκε ο Ζέρβας και παραλίγο να εξοντωθεί εντελώς, το χώρο αυτόν τον κατέλαβε το κομμουνιστικό κόμμα. Αλλά ακριβώς για να μην έχουν ανταπάτες ότι είναι ταξικός ο αγώνας, τον ονομάσαν ΕΛΑΣ και ονόμασαν το μέτωπο ΕΑΜ και γι' αυτό σε τελευταία ανάλυση ορισμένοι αρχειομαρξιστές, και όχι μόνο αρχειομαρξιστές αλλά και άλλοι –και ο Γ.Κ. έχει πείρα από το βιβλίο που έγραψε– που πήγαν στο αντάρτικο και άρχισαν να ψιθυρίζουν ότι αυτός ο αγώνας πρέπει να είναι ταξικός αμέσως τους εκτέλεσαν. Όχι να πουν, να κάνουν προπαγάνδα, να ψιθυρίσουν ότι αυτός ο αγώνας πρέπει να είναι ταξικός. Όταν καλείς βασιλόφρονες, εθνικόφρονες να μπουν στο ΕΑΜ για την απελευθέρωση της πατρίδας, πώς θα κάνεις ταξικό αγώνα; Και σου λέει, διατηρήστε τις αντιλήψεις σας, δε μας νοιάζει ότι είστε βασιλικοί, εμάς το μόνο που μας ενδιαφέρει είναι να πολεμήστε. Τι ίχνος λοιπόν ταξικού αγώνα μπορεί να είχε αυτό το πράγμα; Άλλο τώρα, να μην μπερδεύουμε την κοινωνική σύνθεση των στρωμάτων που πλαισίωσαν το ΕΑΜ με τους σκοπούς αυτού του κινήματος. Πολλές φορές οι μάζες, ας πάρουμε παράδειγμα το Ιράκ όπου για να πάνε στον παράδεισο πηγαίνουν και γίνονται καμικάζι. Το γεγονός ότι είναι οι πιο εξαθλιωμένοι άνθρωποι, το γεγονός ότι είναι οι πιο καταπιεσμένοι σημαίνει ότι τους δικαιώνει όταν ζώνονται με εκρηκτικά και πηγαίνουν μέσα στα καφενεία και σκοτώνουν μαζί με αυτούς και άλλους 40 ανθρώπους, αυτό τους δικαιώνει;

Χ.Χ.: Πώς βλέπουμε όμως το δίλημμα που έμπαινε

εκείνη την εποχή; Δηλαδή να ενταχθείς στις τάξεις του ΕΛΑΣ ή να μην κάνεις τίποτε. Καλύτερα δεν είναι να ενταχθείς;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Με συγχωρείς, ο Καστοριάδης στη διάρκεια της Κατοχής έγραφε μαζί με άλλους –και αυτό το ξέρω προσωπικά– στον πολύγραφο προκηρύξεις που είχαν διεθνιστικό περιεχόμενο και πήγαιναν γύρω από τη Μητρόπολη και τις μοίραζαν, και είχαν να αντιμετωπίσουν τις περιπόλους. Έκανε μια τέτοια παράνομη δράση, δεν έκατσε στο σπίτι του. Αυτή η δράση ήταν διεθνιστική, δεν ήταν, βέβαια, να πάρουμε τα όπλα να σκοτώσουμε για την πατρίδα.

Τ.Γ.: Να γίνει μία αναφορά στην ομάδα Στίνα. Είναι λίγο άγνωστη αυτή η διεθνιστική ομάδα, από τις λίγες που υπήρξαν τότε στην Ευρώπη, που έβγαινε έξω από το ψεύτικο δίλημμα που αναφέρθηκε προηγουμένως και έβαζε το θέμα στη σωστή του βάση, δηλαδή ότι ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος ήταν ένας ιμπεριαλιστικός πόλεμος όπως και ο πρώτος και δεν έχει καμία διαφορά. Και σήμερα λίγο-πολύ σε όλο τον κόσμο έχει περάσει αυτή η ιδέα, δηλαδή ότι ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος ήταν αντιφασιστικός. Πόσους αριθμούσε αυτή η ομάδα, είχε κάποια επιρροή τότε στην Ελλάδα;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Όχι, δε νομίζω ότι είχε κάποια επιρροή. Η μόνη της συμβολή είναι ότι διέσωσε τις ιδέες του διεθνισμού, δεν υποχώρησε, και η περηφάνια αυτών των ανθρώπων δεν είναι ότι κινητοποίησαν τις μάζες αλλά ότι διατήρησαν αυτό το επαναστατικό πνεύμα, που σημαίνει δηλαδή ότι σε οποιαδήποτε ιστορική περίοδο εκείνο που έχει σημασία είναι να υπερασπίζεσαι τις ιδέες σου, έστω και αν είσαι μονάχος σου, έστω και αν είσαι απομονωμένος.

Και αν μεν αυτές οι ιδέες σου κάποτε δικαιωθούν, έχει καλώς, θα σου “στήσουν και κανένα άγαλμα” χωρίς να το θέλεις, αλλά αν δε δικαιωθούν τόσο το χειρότερο για τους ανθρώπους που κυλιούνται στη βαρβαρότητα. Απλά ήταν η μόνη ομάδα που είχε σωστές διεθνιστικές αντιλήψεις, που δεν υπέστειλε αυτή τη σημαία του διεθνισμού ούτε παρασύρθηκε από το φανατισμό, κράτησε τις ιδέες της και δικαιώθηκε τελικά εκ των υστέρων.

Ν.Π.: Θα ήθελα να πω ότι η συμμετοχή στον πόλεμο καταργεί κάθε έννοια ταξικού κινήματος. Και αυτό ο Στίνας το αναλύει σε βάθος –σε σχέση και με τη διεθνιστική θέση που κράτησε ο Λένιν στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο– σε όλα του τα βιβλία. Μόνο ο «κοντόφθαλμος μικροαστός μπορεί να συμμετέχει στον πόλεμο», γράφει, ενώ ο επαναστάτης πρέπει να αντιστέκεται στον πόλεμο. Κατά την άποψη μου, η άποψη του Στίνα ήταν ουτοπική που ήθελε να συμφιλιώσει τους έλληνες εργαζομένους με τους Γερμανούς στρατιώτες.

Θα ήθελα όμως να αναφερθώ στον κόσμο του ΚΚΕ, κατά πόσο ήταν δεμένος με τα ιδανικά της ελευθερίας. Ο κόσμος αυτός ήξερε τα όσα συνέβαιναν στη Σοβιετική Ένωση; Νομίζω ότι δεν τα ήξερε. Επίσης, νομίζω ότι είχε μία αόριστη και νεφελώδη άποψη για το τι είναι η δημοκρατία, η ελευθερία και η αταξική κοινωνία. Και αυτό φαινόταν σε όλη την περίοδο, δηλαδή και κατά τη διάρκεια της Κατοχής και κατά τον Εμφύλιο. Παράδειγμα, όταν η ΟΠΛΑ έπιανε και σκότωνε ανθρώπους, πού ήταν όλοι αυτοί οι αγωνιστές οι δεμένοι με την ιδέα της ελευθερίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης; Όχι μόνο δεν έκαναν τίποτε, αλλά έπιαναν τους δολοφόνους της ΟΠΛΑ και τους έλεγαν

μπράβο, είστε παλλικάρια, καλά κάνετε. Τουλάχιστον, από όσα έχω διαβάσει δεν έχω δει κάπου κάποιες αντιδράσεις μεμονωμένες ή από ομάδες μέσα στο ΚΚΕ που να καταγγέλουν αυτά τα εγκλήματα. Έπιασε ο Βελουχιώτης και σκότωσε ένα μικρό παιδί ενός μεγάλου τσιφλικά του Μαραθέα, και όχι μόνο δεν είπε τίποτε κανείς, αλλά χειροκροτούσε όλο το ΚΚΕ. Πού ήταν αυτός ο κόσμος; Πού ήταν η ηθική του που αντικατόπτριζε την ηθική της αταξικής κοινωνίας; Πουθενά. Όπως αναφέρει ο Καστοριάδης, ήταν ένα παθητικό πεζικό που ανά πάσα στιγμή θα λειτουργούσε σαν ένας στρατός για την επιβολή ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος. Σε μία παλιότερη συζήτηση που έγινε στον Πειραιά (στέκι Αρόδου) είχε ακουστεί η άποψη ότι υπήρχαν αυτοδιευθυνόμενες κοινότητες στα βουνά, στην Ελεύθερη Ελλάδα. Δεν ξέρω από πού βγαίνει αυτό το συμπέρασμα. Ακόμα και αν κάποιος ήθελε να αντιδράσει «θα τον έτρωγε η μαρμάγκα» ...

Χ.Χ.: Εντάξει, σε αυτό το ζήτημα η στάση τους ήταν καθαρή. Όμως πρέπει να δούμε ότι ακόμα και αν αντιδρούσε κάποιος ...

Ν.Π.: Μέσα σε ποια πλαίσια αντιδρούσε; Με ποια λογική; Δηλαδή, έπρεπε να σκοτώσουμε μόνο τον Καρτάλη και όχι τον Ψαρρό ή και τους δύο. Δεν έλεγε κανείς ότι δεν έπρεπε να τους σκοτώσουμε, γιατί αυτό είναι φασιστικό, αλλά χειροκροτούσαν. Και με βάση αυτόν τον κόσμο, αν έπαιρνε το ΚΚΕ την εξουσία θα εγκαθίδρυε τον ολοκληρωτισμό του και την ακύρωση όλων των ελευθεριών.

Χ.Χ.: Όταν, όμως, μιλάμε για ένα 80% του κόσμου μέσα σε μία εξεγερτική διαδικασία ένοπλης πάλης και όταν έχεις απέναντί σου ένα φασιστικό καθεστώς, δεν μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχουν κάποια ιδεώδη

και κάποια ιδανικά πιο προχωρημένα από τα ρωσικού τύπου καθεστώτα. Πώς είναι δυνατό αυτό το 80% να καπελώνεται από μία γραφειοκρατική ηγεσία;

Δ.Μ.: Η προπαγάνδα της αριστεράς υποστηρίζει ότι υπήρχε μία ελευθερία και μία αυτοδιοίκηση στα βουνά. Ποια είναι η άποψή σας;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Νομίζω ότι αυτά είναι αφέλειες, που δικαιολογούνται μόνο από το ότι κανείς δεν μπορεί να φανταστεί τι κλίμα επικρατούσε τότε. Θα αναφέρω ένα παράδειγμα που ίσως βοηθήσει. Το 1946 έγινε το Πανελλαδικό Συνέδριο της ΓΣΕΕ στο γήπεδο του Παναθηναϊκού. Είχαμε συμμετάσχει και εμείς που τότε ήμασταν στην ομάδα του Στίνα –το γράφω και στο βιβλίο μου «Οι Εξόριστοι», αλλά είναι γεγονός και γι' αυτό το αναφέρω–, ο υποφαινόμενος είχε πάρει ένα μάτσο προκηρύξεις, ανέβηκε στις πιο ψηλές κερκίδες και τις πέταξε. Με το πού πέσαν, τις είδε ο υπεύθυνος, είδε την υπογραφή της τεταρτοδιεθνιστικής διεθνούς, τα συνθήματα –γιατί όλα αυτά ήταν πλήρως οργανωμένα, δεν μπορούσε να φωνάζεται οτιδήποτε! Ε, το τι φτύσιμο έφαγα από τον κόσμο, ακόμη το θυμάμαι και ανατριχιάζω. Με κατέβασαν, ένας από εδώ και ένας από εκεί, στα υπόγεια του Παναθηναϊκού και ήταν κάτι τύποι που μόνο στην Ασφάλεια τους είχα συναντήσει, και αφού μου πήραν την ταυτότητα με έβγαλαν έξω από το γήπεδο. Και ήταν το 1946, δεν ήταν εξουσία, ήταν ας πούμε ένα μεγάλο κόμμα. Κάποιος είπε για ταξική πάλη. Μα και μόνο να έλεγες τη λέξη ταξικός έμενες στον τόπο. Τι πάει να πει ταξική πάλη και ταξικός αγώνας, εδώ ο αγώνας είναι εθνικός, μία λέξη ταμπού που αν δεν τη λες 10 φορές την ώρα δεν είσαι τίποτε ή είσαι απόβλητος.

Γ.Κ.: Ήθελα να επανέλθω στο Δεκέμβρη. Μήπως η

ηγεσία δεν ήξερε για τις συμφωνίες του Στάλιν; Αυτό που είπες για τον Παρτσαλίδη είναι σωστό, αλλά δεν υπάρχει κάτι που να λέει ότι τότε το ξέραμε. Ο Ιωαννίδης στις *Αναμνήσεις* του γράφει από ό,τι θυμάμαι –το έχω διαβάσει πριν από πολλά χρόνια, έψαξα και τώρα να το βρω στις εκδόσεις Θεμέλιο, αλλά είναι εξαντλημένο– ότι ο Ποπώφ ήταν εγκατεστημένος στο ξενοδοχείο *Μεγάλη Βρετάνια* και δεν τους μιλούσε καθόλου. Και συνεχίζει ο Ιωαννίδης, προσπαθούσαμε από τις γκριμάτσες, από την έκφραση του προσώπου του, να μαντέψουμε τι γίνεται. Είναι δεδομένο ότι ο Ιωαννίδης ήταν το πρώτο πρόσωπο, ο Ζαχαριάδης δεν ήταν εδώ ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ο Σιάντος ήταν Γενικός Γραμματέας, αλλά πράγματι ο Ιωαννίδης είχε μεγαλύτερη επιρροή από αυτόν, παρόλο που ήταν δεύτερο βιολί.

Γ.Κ.: Ας πούμε τώρα ότι ήξεραν για τη μοιρασιά. Και πάλι μπορούμε να σκεφτούμε ότι θα περίμεναν μία αλλαγή της στάσης του Στάλιν, ότι δηλαδή θα παρενέβαινε και θα άλλαζε στάση η Αγγλία. Τώρα, το ζήτημα είναι ποια είναι τα πραγματικά δεδομένα, γιατί αν πάμε θεωρητικά, για μένα δεν τίθεται κανένα θέμα, μια και πιστεύω –σε αντίθεση με κάποιους από τους προηγούμενους ομιλητές– ότι το ΚΚΕ δεν ήταν ρεφορμιστικό κόμμα αλλά ολοκληρωτικό. Η άποψη περί ρεφορμιστικού, τότε, ΚΚΕ είναι για μένα πλήρως λανθασμένη, γιατί στηρίζεται στην εσφαλμένη ταύτιση ολοκληρωτικού ΚΚΕ και σοσιαλδημοκρατίας και κάνει προς το ΚΚΕ την ίδια κριτική που έκανε ο Λένιν στη σοσιαλδημοκρατία. Αν δεχθούμε, όπως ο Καστοριάδης, ότι ήταν ολοκληρωτικό κόμμα, ήταν φυσικό να πάρει την εξουσία και να την πάρει σιγά-σιγά ολόκληρη.

Αλλά δε θα το εξετάσω το ζήτημα θεωρητικά, αλλά με βάση τα πραγματικά γεγονότα.

Λοιπόν, την 1^η Δεκεμβρίου –την 3^η έχουμε τους νεκρούς– έπρεπε η Πολιτοφυλακή να παραδώσει τα όπλα. Αυτό ήταν όρος. Είναι έτσι;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ναι, ήταν όρος της Καζέρας.

Γ.Κ.: Άρα, το ΚΚΕ είχε επιλέξει να πάρει την εξουσία και γι' αυτό δε διαλύει την Πολιτοφυλακή ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Πολιτοφυλακή όταν λέμε εννοούμε Χωροφυλακή και Αστυνομία Πόλεων. Έχει σημασία αυτό ...

Γ.Κ.: Να συνεχίσω. Δεύτερον, από τις 3 Δεκεμβρίου αρχίζει την επίθεση το ΚΚΕ σε όλα τα αστυνομικά τμήματα. Τους Άγγλους δεν τους πείραζε, όπως ανέφερες στην εισήγηση οι Άγγλοι ήθελαν και είχαν τη Λεωφόρο Συγγρού ανοιχτή. Και μάλιστα όταν στη Φιλοθέη έχουμε την πρώτη επίθεση που έκαναν οι Άγγλοι, τους έπιασαν γιατί οι καπεταναίοι είχαν φύγει και είχαν πάει στο Μαρούσι ή στην Κηφισιά να καταλάβουν το αστυνομικό τμήμα. Δε λέω ότι έκανε συγκρούσεις με τους Άγγλους, γιατί ήλπιζαν ότι κάπως θα παρέμβει ο Στάλιν. Αυτούς, το ΚΚΕ, τους ενδιέφερε να καταλάβουν τα αστυνομικά τμήματα και να ελέγχουν όλη την Αθήνα, πλην Κολωνακίου και Συντάγματος ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ένα λεπτό να σε διακόψω, για να φέρω ένα παράδειγμα. Μάλιστα στο Περιστέρι είχαν πάει τανκς εγγλέζικα και είχε βγει όλος ο κόσμος, γυναίκες, παιδιά κ.λπ., και άρχισαν να τραγουδούν και να χορεύουν γύρω από τα τανκς και αναγκάστηκαν οι Εγγλέζοι και σηκώθηκαν και έφυγαν.

Γ.Κ.: Άρα, λοιπόν, λέω ότι περίμεναν να παρέμβει ο

Στάλιν σε σχέση με την Αγγλία ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ποιοι περίμεναν;

Γ.Κ.: Οι Έλληνες κομμουνιστές, η ηγεσία του ΚΚΕ. Μόνο έτσι, νομίζω, ότι μπορεί να ειπωθεί ότι ο Δεκέμβρης ήταν μία μάχη του ΚΚΕ για την εξουσία, και όχι όπως λέει ο Στίνας ότι ήταν μία μάχη που δόθηκε για να τη χάσει, κάτι που εξάλλου δεν το αναλύει πουθενά. Επίσης, ο Τολμπούχιν μπήκε στη Δράμα, πέρασε κατά λάθος τα ελληνικά σύνορα. Και αμέσως πήρε εντολή και γύρισε. Αυτό όμως το εξέλαβαν –ας υποθέσουμε ότι ήξεραν για τη μοιρασία– ότι κάτι μπορεί να γίνει και με την Ελλάδα. Και επισκέφτηκαν τον Τολμπούχιν, μιας και το λάθος το εξέλαβαν ως σήμα ότι μπορεί κάτι να γίνει ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Πηγαίνουν και πέφταν στα πόδια τους να τους δώσουν κανένα τουφέκι και δεν τους έδιναν.

Γ.Κ.: Και τρίτον, όταν ήρθε ο Τσώρτσιλ στην Ελλάδα, φαίνεται καθαρά από την υπόθεση με τα εκρηκτικά ότι ήταν μία μάχη για να πάρει την κρατική εξουσία. Δηλαδή από τις 25-26-27 Δεκεμβρίου γινόταν οι συζητήσεις και το ΚΚΕ γέμισε από τα θεμέλια το ξενοδοχείο *Μεγάλη Βρετανία* με εκρηκτικά. Δε θα το ανατίναζε;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Όχι.

Γ.Κ.: Γιατί δε θα το ανατίναζε;

Λ.Κ.: Δε θα το ανατίναζε. Πήραν εντολή αυτοί που τα έβαλαν να μην προχωρήσουν.

Γ.Κ.: Δεν πήραν καμία εντολή. Η συζήτηση με τον Τσώρτσιλ ήταν την άλλη μέρα. Και το βράδυ η βρετανική ειδική ασφάλεια τα ανακάλυψε και έτσι ναυάγησε η επιχείρηση. Θέλω να μου εξηγήσεις γιατί διαφωνείς, αφού η επιχείρηση με τα εκρηκτικά είναι συμβατή με την άποψή σου για το ότι το ΚΚΕ ήθελε να καταλάβει

την εξουσία.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ναι, όχι όμως να σκοτώσει Εγγλέζους. Γιατί ολη του η πολιτική ακόμα και οι προκηρύξεις τους έλεγαν μην πειράζετε τους Εγγλέζους.

Γ.Κ.: Ένα ολοκληρωτικό κόμμα γιατί να κάνει διακρίσεις απέναντι στους εγγλέζους, αν τους έπαιρνε, αν είχαν τη βοήθεια του Στάλιν, θα τους ξέκαναν. Για να καταλάβω, διαφωνείς με το ότι το ΚΚΕ ήθελε να καταλάβει την εξουσία;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Συμφωνώ, αλλά υπό την προϋπόθεση ότι δε θα έθιγαν τους συμμάχους των Ρώσων.

Γ.Κ.: Επίσης, ένα τελευταίο. Στις 5 Γενάρη που άρχισαν να φεύγουν από την Αθήνα, το ΚΚΕ εφάρμοσε ένα πλήρες και τέλειο σχέδιο αναφορικά με τους ομήρους, που δείχνει ότι πήγαινε οργανωμένα για να καταλάβει την κρατική εξουσία.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Η Πολιτοφυλακή υπήρχε σε κάθε συνοικία. Ήταν το αστυνομικό τμήμα του ΚΚΕ που έπρεπε να ξέρει ποιον ψηφίζεις, από ποιον μπακάλη αγοράζεις ψωμί, από ποιον κρεοπώλη αγοράζεις κρέας, αν είσαι βασιλόφρων, αν είσαι δημοκρατικός κ.λπ. Είχαν λοιπόν τους καταλόγους που ήξεραν ποιος ήταν βασιλικός, ποιος ήταν ο πατέρας του βασιλικού, κλπ. Για παράδειγμα, είχα ένα συμμαθητή που ήταν 17 χρονών και τον πήραν όμηρο επειδή ο πατέρας του ήταν αξιωματικός, παλιός αξιωματικός, δεν ξέρω αν ήταν βασιλικός, αλλά από το γεγονός ότι ήταν αξιωματικός και έμενε και στον Βύρωνα όπου δεν επιτρεπόταν σε μία τέτοια ηρωική συνοικία να μένει ένας αξιωματικός. Βέβαια είχαν καταλόγους, όπου είχαν τα πάντα, όπως είχε και αργότερα η Ασφάλεια.

Λοιπόν, δεν ήταν δύσκολο να ξέρουν ποιος ήταν δημοκρατικός, ποιος βασιλικός κ.λπ.

Θ.Μ.: Αν κατάλαβα καλά είπατε ότι υπήρχαν εκτελέσεις μέσα στον ΕΛΑΣ για όσους μιλούσαν για ταξικό αγώνα;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ναι. Μάλιστα στην εξορία έχω μάθει από κάποιον Μανιάτη, τον Γιώργη τον Κουτηλέα, που ο «κακομοίρης» είχε ακούσει κάτι από μία ομάδα αρχαιομαρξιστών που υπήρχε στην Καλαμάτα, και αυτός που τότε ήταν αντάρτης κάτι τόλμησε να πει και πέρασε από στρατοδικείο, και τη δεύτερη φορά που πέρασε πάλι από στρατοδικείο το έσκασε. Και όχι ότι μίλησε καθαρά για ταξικούς αγώνες, αλλά γενικά ότι υπάρχει και η μπουρζουαζία, αύριο τι θα κάνουμε και τέτοια, πράγματα που θεωρούνταν ύποπτα.

Χ.Ψ.: Ύποπτα για τροτσκισμό;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Πράγματα ύποπτα για το Κόμμα, γιατί τα μόνα που έπρεπε να λες ήταν για την εθνική μας λευτεριά και τέτοια.

Γ.Κ.: Άρα, για να τα λένε αυτά ήταν ύποπτοι για τροτσκισμό. Και ο Χαριτόπουλος αναφέρει μία τέτοια περίπτωση στο βιβλίο του για τον Βελουχιώτη, όπου κάποιος σε μία σύναξη ανταρτών μίλησε για ταξικό αγώνα και θεωρήθηκε ύποπτος, αλλά παρενέβη ο Βελουχιώτης λέγοντας ότι δεν είναι τροτσκιστής και έτσι γλύτωσε.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ο Μπαρτζιώτας πού το έγραψε ότι σκότωσαν 500 τροτσκιστές στην Ελλάδα;

Γ.Κ.: Στην Κομμουνιστική Επιθεώρηση.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Πού υπήρχαν; 500 τροτσκοίτες δεν υπήρχαν από τότε που υπήρχε ο τροτσκισμός στην Ελλάδα.

Λ.Κ.: Μα, οι αρχειομαρξιστές ήταν χίλιοι και περισσότερα άτομα.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Αρχειομαρξιστές ναι, όχι τροτσκιστές. Αλλά και οι αρχειομαρξιστές είχαν φύγει, μετά το 1945 διαλύθηκαν ουσιαστικά.

Γ.Κ.: Και πιο πριν, το 1934.

Λ.Κ.: Δεν απαντάει αυτό που λέει ο Γ.Κ. στο γιατί ο ΕΛΑΣ δεν κατέλαβε τελικά την εξουσία.

Γ.Κ.: Γιατί τους νίκησαν οι Άγγλοι και δεν μπορούσαν να τους αντιμετωπίσουν χωρίς τη βοήθεια του Στάλιν.

Λ.Κ.: Πριν κινηθούν οι Άγγλοι, τις πιο επίλεκτες μονάδες τις έχει στην Πάτρα. Στέλνει τον Βελιουχιώτη και τους άλλους στην Ήπειρο. Προσπαθεί να καταλάβει αστυνομικά τμήματα, τι να τα κάνει; Και το πιο σημαντικό, επειδή πρέπει να βλέπουμε διαλεκτικά τα πράγματα, το ΚΚΕ πριν αρχίσει ο εμφύλιος αμφιβάλλω αν είχε πάνω από 2.000 μέλη επίσημα.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Το ΚΚΕ;

Γ.Κ.: Όχι πριν αρχίσει ο Εμφύλιος ...

Λ.Κ.: Ήθελα να πω πριν το 1940.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Πιο λίγα, 500 περίπου μέλη είχε.

Λ.Κ.: Μετά με τον ΕΛΑΣ και το ΕΑΜ είχε χιλιάδες μέλη και κινητοποιούσε και άλλες χιλιάδες. Μέσα σε έναν τέτοιο αγώνα με τόσο κόσμο, δεν πιστεύω ότι δεν εκφράζονταν ταξικά αιτήματα, με την έννοια ότι αυτοί που ανέβαιναν στο βουνό δεν ανέβαιναν μόνο για να φύγουν οι Γερμανοί, αλλά και επειδή ήθελαν ένα κομμάτι ψωμί παραπάνω, μια αναδιανομή του πλούτου.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Στο μυαλό τους ή τα εξέφραζαν ως αιτήματα;

Λ.Κ.: Ως αιτήματα, έστω και σε ένα αστικοδημοκρατικό

ορίζοντα. Στην Ελλάδα δεν υπήρχε καμία σοβαρή παράδοση αναρχική, αντιεξουσιαστική κ.λπ. Το ότι μέσα σε έναν αγώνα σαν του ΕΛΑΣ το ταξικό καταβαραθρώνεται και είναι λάθος να συμμετέχεις με σκοπό να θέσεις ταξικά αιτήματα. Αυτά ήταν ψευδαισθήσεις των αρχαιομαρξιστών κ.λπ., προφανώς και ιστορικά είναι αποδεδειγμένο ότι ήταν ψευδαισθήσεις. Αυτό λέει και ο Καστοριάδης, δηλαδή δεν ήταν οι εθνικιστικές ανταπάτες απλώς που έκαναν τον κόσμο να πάει στο βουνό. Υπήρχε και το ταξικό ...

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Δεν μπορεί ο Καστοριάδης να μιλάει για ταξικό κίνητρο.

Α.Κ.: Πιστεύω ότι ένα κομμάτι της βάσης είχε την ικανότητα να έχει μία σχετική, σχετικότερη αυτονομία, συζητούσαν και μέσα στο μυαλό τους υπήρχε ένα αίτημα κοινωνικής δικαιοσύνης και το πιστεύω βαθύτατα αυτό. Ακόμα και στο βιβλίο σας «Οι Εξόριστοι» αναφέρεστε σε έναν τύπο που στο καφενείο, όταν του λένε για πατρίδα και έθνος, τους απαντάει ότι «εμένα τα χέρια μου είναι η πατρίδα». Και αυτός στη βάση ανήκε. Δηλαδή, πιστεύετε ότι όλος ο κόσμος αυτός ήταν με το έθνος. Πιθανώς, να έβλεπαν την ικανοποίηση των αιτημάτων τους μέσα από το έθνος, αλλά αυτό είναι άλλο ζήτημα.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Αυτός ο τύπος στο μυθιστόρημα ήταν μέλος της ΟΚΝΕ το 1930. Ήρθε ο Μεταξάς, και αυτός είχε μείνει στις ιδεολογικές απόψεις που είχε το 1930. Και αυτά τα είπε στους βασιλικούς, που βέβαια τον έκαναν τόπι στο ξύλο. Και πολλοί από τους αρχαιομαρξιστές που την πάτησαν κάτω στη Μεσοσηνία και τους εκτέλεσαν ήταν άνθρωποι που είχαν απομονωθεί, είχαν μείνει με τα αρχαιομαρξιστικά τους κιτάπια και με ό,τι διάβαζαν τη δεκαετία του 1930. Και

όταν ήρθε το αντάρτικο νόμιζαν ότι ήρθε η ευκαιρία να κάνουν ζύμωση μέσα στον κόσμο, έχοντας υπόψη τους τα παλιά τσιτάτα και έτσι έφαγαν το κεφάλι τους.

Χ.Ψ.: Στη Γιουγκοσλαβία που σπούδαζα γνώρισα άτομα από όσους πήγαν εκεί μετά τον Εμφύλιο που μιλούσαν για έθνος, αλλά και άλλα άτομα που δε μιλούσαν. Και στην Κατοχή και στο δεύτερο αντάρτικο δεν μπορούμε να πούμε ότι τόσος κόσμος δεν είχε ταξική συνείδηση.

Γ.Κ.: Τι σημαίνει ταξική συνείδηση; Πρώτα-πρώτα, το ίδιο το αντάρτικο δεν έχει σχέση με την κινητικότητα και την επαναστατικότητα της εργατικής τάξης που εμφανίστηκε από το 1920 μέχρι το 1936. Το ΕΑΜ δεν είναι συνέχεια αυτού του ταξικού εργατικού κινήματος. Αντίθετα, με βάση την κοινωνική του σύνθεση είναι αγροτικο-μικροαστικό. Η ταξικότητα που λες ενυπήρχε με την έννοια της καθεαυτότητας, δηλαδή πράγματι υπήρχαν και φτωχά στρώματα. Αλλά με την έννοια να αρθρώνεται ένας λόγος ταξικός, έστω και αυθόρμητα, δεν υπήρχε. Αν την ταξική συνείδηση την εννοούμε με τη σοσιαλιστική επαναστατική έννοια, δηλαδή να κινείται προς την υπέρβαση του καπιταλισμού, του εμπορεύματος, της μισθωτής εργασίας κ.λπ., σαφώς κάτι τέτοιο δεν υπήρχε καθόλου μέσα στις μάζες τότε.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Αυτό που υποστηρίζαμε από παλιά, δηλαδή να σταματήσει η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο που γίνεται μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα, δε συζητούνταν καθόλου τότε. Το θέμα ήταν να φύγουν οι Γερμανοί και να γίνει λαϊκή δημοκρατία, και βέβαια με το περιεχόμενο που τις έδιναν αυτοί και που τη γνωρίσαμε ύστερα στη Ρουμανία, την Αλβανία και ούτω καθεξής. Και οι μάζες είχαν πειστεί ότι αυτή η «λαϊκή δημοκρατία» ενδεχομένως να τους

έλυνε τα προβλήματα, όπως ενδεχομένως πιστεύουν ότι τους λύνει τα προβλήματα η αφοσίωση στους φενταγίν, ή όταν είναι με τον Σαντάμ εναντίον των Αμερικανών και ούτω καθεξής. Δηλαδή, οι φτωχοί, οι απόκληροι δεν έχουν οπωσδήποτε ταξική συνείδηση, μπορεί αυτό το πράγμα, δηλαδή το να αλλάξουν τις συνθήκες της ζωής τους, να διαθλάται με χίλους δυο άλλους τρόπους που να μην έχουν καμία σχέση με την απελευθέρωσή τους. Και αυτό το βλέπουμε και σήμερα παντού. Σε όλο τον κόσμο το βλέπουμε. Σήμερα, ποιοι είναι αυτοί που εκφράζουν την ταξική συνείδηση στο Ιράκ ή στην Παλαιστίνη; Οι μισοί είναι ας πούμε με τους ισραηλίτες και οι άλλοι μισοί με θεοκρατικές αντιλήψεις. Με τον Μωάμεθ που είναι δίκαιος και θα μας δικαιώσει και επομένως πρέπει να πεθάνουμε μία ώρα αρχύτερα για να μπορέσουμε να πάμε στην αγκαλιά του.

Α.Κ.: Οι μάχες που έγιναν στην Αθήνα το Δεκέμβριο ήταν πλήρως ελεγχόμενες ή έγιναν αυθόρμητα; Και ποια ήταν τα αιτήματά τους; Όλοι αυτοί ήθελαν να κατακτήσουν την εξουσία;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Σε όλες τις συνοικίες (Παγκράτι κ.λπ.) υπήρχαν λόχοι που ο καθένας είχε τον καπετάνιο του, τον κομματικό του υπεύθυνο, δηλαδή το σύνδεσμο ανάμεσα στην κομματική ηγεσία και το λόχο, και ο οποίος έδινε τη γραμμή. Δηλαδή, συνεδρίασε η κομματική επιτροπή, ας πούμε η κομμουνιστική οργάνωση βάσης, η ΚΟΒΑ, και είπε να καταλάβουμε το τμήμα του Βύρωνα. Έτσι, η γραμμή κατέβαινε από τον κομματικό υπεύθυνο στον καπετάνιο του λόχου και πηγαίναμε να καταλάβουμε το τμήμα του Βύρωνα. Τα απλά μέλη ούτε ήξεραν, ούτε ρωτήθηκαν ούτε είχαν βάσει στο μυαλό τους να ρωτάνε. Τους έδιναν μία οποιαδήποτε διαταγή, όπως γίνεται σε οποιοδήποτε

στρατό. Τους έδιναν μία διαταγή και την εκτελούσαν. Γιατί δηλαδή αυτό που γίνεται στον αστικό στρατό το καταλαβαίνουμε, και δεν καταλαβαίνουμε το ίδιο που γινόταν στον ΕΛΑΣ. Ίδια δομή υπήρχε, ίδια πειθαρχία, ίδιες ποινές για όσους δεν υπάκουαν και ούτω καθεξής.

Γ.Κ.: Να ρωτήσω κάτι. Μετά τις 4 Δεκεμβρίου που έγινε η κηδεία –στις 3 είχαμε τα γεγονότα– τίθεται το ερώτημα για το αν είχαμε επανάσταση. Εδώ, κατά τη γνώμη μου βρίσκεται η τόλμη της ομάδας Στίνα που είπε ότι με τίποτε δεν πρόκειται για επανάσταση. Μετά τις 4 Δεκεμβρίου λοιπόν, αν είχαμε επανάσταση, όπως την ξέρουμε από την Αμερικάνικη, τη Γαλλική κ.λπ., θα παρατηρούνταν μία διευρυμένη συμμετοχή του λαού, ενώ παρατηρούμε –δεν ξέρω αν συμφωνείς– οι μάχες είναι στρατιωτικές και ο λαός αποσύρεται. Συμφωνείς σε αυτό;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Βέβαια. Βγαίνανε με τις ντουντούκες, όπως στον Βύρωνα που ήμουν εγώ, και φώναζαν «Λαέ του Βύρωνα, βγείτε έξω να κάνουμε οδοφράγματα» και όσοι είχαν διάθεση έβγαιναν, έβαζαν καμιά πέτρα και ύστερα γύριζαν στα σπίτια τους έχοντας κάνει το καθήκον τους σαν αγωνιστές του ΕΑΜ και τελείωνε η ιστορία. Στα σπίτια τους ήταν οι άνθρωποι. Μετά τις 4 Δεκεμβρίου, όπως είπες, αποσύρθηκε ο κόσμος και τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων την ανέλαβε ο ΕΛΑΣ.

Γ.Κ.: Το στρατιωτικό τμήμα. Και αυτό είναι το σημαντικότερο που δεν μπορούμε να μιλήσουμε για επανάσταση.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Για να είχαμε επανάσταση, αυτό θα προϋπόθετε ότι και οι προηγούμενες κινητοποιήσεις θα ήταν αυθόρμητες, ότι

ήδη οι μάζες είχαν ορισμένα αιτήματα που διεκδικούσαν. Το μοναδικό τους αίτημα ήταν να φύγει ο Παπανδρέου από την κυβέρνηση, να σχηματιστεί κυβέρνηση εθνικής ενότητας, να συνεχιστεί ο αγώνας για το διώξιμο των Γερμανών και να τιμωρηθούν οι εθνοπροδότες. Αυτά ήταν τα αιτήματα, αυτά επαναλάμβαναν μέρα-νύχτα με τις ντουντούκες.

Θ.Χ.: Για ποιο λόγο ο άνθρωπος προτιμά να δώσει μάχες για εθνικά ή θρησκευτικά πράγματα και δε δίνει μάχες για τα ουσιαστικά πράγματα που είναι τα ταξικά; Το ρωτάω σε σχέση με το ιστορικό παράδειγμα του ΕΛΑΣ. Σίγουρα υπάρχουν και άλλα παραδείγματα. Η ιστορία του 20^{ου} αιώνα έδειξε ότι οι ουσιαστικές μάχες δεν έγιναν για ταξικά ζητήματα.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ενώ στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο τέθηκαν ταξικά ζητήματα: πώς έγινε η ρωσική επανάσταση; Δεν ήθελαν να πολεμήσουν οι Ρώσοι στρατιώτες και ζητούσαν γη και ειρήνη, οι Γερμανοί δεν είχαν τη μεγαλύτερη διάθεση, οι Γάλλοι δεν είχαν καθόλου διάθεση και έγιναν όλα αυτά τα επαναστατικά κινήματα. Στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο δεν υπήρχε τίποτε. Οι άνθρωποι είχαν χειραγωγηθεί από τις ηγεσίες τους, η Ρωσία έπαιζε κατασταλτικό ρόλο πάνω σε αυτά τα πράγματα, στη Γερμανία ήταν ο φασισμός, επομένως η ιδεολογία η εθνικιστική ήταν κυρίαρχη, στην Ιταλία το ίδιο, στην Ελλάδα είχαμε τον Μεταξά. Άρα, πώς οι άνθρωποι που είναι χειραγωγημένοι σε μία εθνικιστική ιδεολογία να θέτουν ταξικά ζητήματα. Το αντίθετο θα ήταν παράξενο.

Θ.Χ.: Στην Ελλάδα γίνεται κυρίαρχη η εθνικιστική ιδεολογία με τον Μεταξά.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Βέβαια. Γιατί από το

1936 και ύστερα το ταξικό τραγούδι του Ρίτσου *Γιε μόν* κ.λπ.

Γ.Κ.: *Ο Επιτάφιος ...*

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Τελείωσε αυτή η ιστορία. Τα παιδιά δηλαδή που ήταν το 1940 13 χρονών, ήταν το 1945 18. Αυτά τα παιδιά, αν τους μιλούσες για ταξικό κράτος, θα σου έλεγαν: αυτό τι είναι, τρώγεται με κρεμμυδάκια, πώς τρώγεται; Δηλαδή, η νεολαία που θα αποτελούσε ενδεχομένως μία μαγιά για να κάνει αυτόν τον αγώνα, αυτή η νεολαία δεν υπήρχε. Η νεολαία αυτή ήταν μεγαλωμένη με τις καμπάνες που χτύπαγαν όταν παίρναμε την Κορυτσά, όταν παίρναμε το Τεπελένι κ.λπ. Όλος ο κόσμος έτρεχε και γιόρταζε αυτές τις νίκες. Ακόμα και οι δημοκράτες έλεγαν ότι τώρα όλο το ελληνικό δυναμικό έπρεπε να συμπτυχθεί πίσω από τον Μεταξά, γιατί ο Μεταξάς κάνει τον εθνικό αγώνα. Με άλλα λόγια, η ταξική συνείδηση αναπτύσσεται μέσα σε ταξικούς αγώνες και πώς να υπάρξει όταν δεν υπάρχουν ταξικοί αγώνες. Νομίζω ότι ένα σημαντικό πράγμα που εκφυλίστηκε το κίνημα και ποδηγετήθηκε από το ΚΚΕ ήταν αυτά τα χρόνια της δικτατορίας του Μεταξά και της Κατοχής που αφάνισαν κυριολεκτικά τη γενιά των νέων και δεν έμαθαν ποιο ήταν το ταξικό τους συμφέρον, ενώ αντίθετα διαπαιδαγωγήθηκαν από τον εθνικισμό, από τον πιο ακραίο εθνικισμό.

Γ.Κ.: Και το Κ.Κ. είχε ήδη, πριν τον Μεταξά, με σαφήνεια πάρει με τον Ζαχαριάδη μη σοσιαλιστική και εθνικιστική κατεύθυνση.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ναι, και δεν υπήρχε αντίσταση. Η καινούργια γενιά δεν είχε καθόλου διεθνιστικά ακούσματα.

Ν.Π.: Μετά το 1936, αυτό που υπάρχει στο Κ.Κ. είναι ο εθνικισμός. Δε φαίνεται πουθενά ένας άλλος

πόλιτισμός. Ακόμα και σχετικά με την τέχνη, το μόνο που ήξεραν ήταν να τραγουδούν τα αντάρτικα.

Χ.Ψ.: Δεν υπήρξε λογοτεχνία;

Ν.Π.: Ποια; Όπως του μεγάλου παιδαγωγού Γληνού που πρότεινε να σημαδεύονται με ένα Π στο μέτωπο όσες γυναίκες είχαν πάει με Γερμανούς;

Τ.Γ.: Αυτό που λεγόταν «Ελεύθερη Ελλάδα» δεν ήταν περιοχές που τις απελευθέρωσε ο ΕΛΑΣ. Αλλά οι Γερμανοί δεν τις είχαν ανάγκη, δεν αποτελούσαν γι' αυτούς στρατηγικά σημεία. Δεν υπήρχε κάποια πόλη που απελευθέρωσαν οι αντάρτες.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Βέβαια. Αυτό απλά αποτελεί έναν από τους πολλούς μύθους που καλλιέργησαν. Καμία πόλη δεν ήταν ελεύθερη, ήταν, όπως είπες, μόνο τα βουνά, η Πίνδος, τα Άγραφα, όπου και ελεύθερος να ήσουν, να μην υπήρχε δηλαδή Κατοχή, πήγαινες μόνο το καλοκαίρι για να μη σε πνίγει η πολλή ζέστη. Επίσης, όλες οι μάχες που δόθηκαν, στην πραγματικότητα ήταν το τελευταίο διάστημα με τους τσολιάδες, όπως στην Καλαμάτα. Αλλά αυτό τους ενδιέφερε άμεσα. Δηλαδή να τους εξοντώσουν, γιατί ήξεραν ότι οι τσολιάδες ήταν οι αυριανοί τους αντίπαλοι.

Τ.Γ.: Υπήρχε βέβαια ο «αγώνας» που σκότωναν ένα Γερμανό διοικητή, για παράδειγμα στα Καλάβρυτα, και αμέσως οι Γερμανοί μάζευαν όλο τον αντρικό πληθυσμό από 14 χρονών και πάνω. Αλλά τότε δεν εμφανίζονταν να δώσουν μία μάχη να γλυτώσουν τον πληθυσμό. Τι έκαναν; Με τόσο στρατό, με τόσους αντάρτες γιατί δεν εμφανίζονταν; Στον Χορτιάτη και αλλού.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Όταν πρωτομπήκαν οι Γερμανοί στη Ρωσία, οι Ρώσοι τους υποδέχθηκαν μετά

βαΐων και κλάδων, οι χωριάτες. Όταν όμως άρχισαν οι Γερμανοί πιστοί στην ιδεολογία τους να κρεμάνε 50 Ρώσους για 1 Γερμανό, από εκεί και ύστερα άρχισε όλη αυτή η αντίσταση.

Γ.Μ.: Πού στηρίζεται η ντεφαιτιστική άποψη; Και αν στηρίζεται στη μαρξιστική άποψη για την επαναστατική προδιάθεση της εργατικής τάξης, το ίδιο δεν μπορούν να πουν και οι υπερασπιστές του Δεκέμβρη, δηλαδή ότι ήταν μία επανάσταση μια και και πάντα υπάρχει η επαναστατική προδιάθεση της εργατικής τάξης;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ο μαρξισμός δεν είναι ευαγγέλιο για να πούμε ότι στην τάδε περικοπή λείει αυτά και στην άλλη εκείνα. Με την ίδια έννοια στην Αλβανία, μία χώρα πάμφτωχη, από άνθρωπους εξαθλιωμένους δεν έγινε ποτέ μία επαναστατική, ταξική δράση και ξεσηκώθηκαν οι άνθρωποι και έδιωξαν τον Μπερίσα όταν έχασαν τα λεφτά τους από τις πυραμίδες. Πού είναι λοιπόν αυτή η ταξική συνείδηση του αλβανικού προλεταριάτου ή της αγροτικής μάζας εναντίον των εκμεταλλευτών που μέσω του τραπεζικού συστήματος εφάρμοσαν αυτή τη μέθοδο για να τους πάρουν τις οικονομίες τους; Αυτοί όμως δεν το είδαν έτσι, δεν το είδαν δηλαδή σαν φαινόμενο της ταξικής κοινωνίας. Είδαν ότι απλά κάποιοι κλέφτες μας πήραν τα λεφτά, και έτσι εκείνοι που έφεραν ήταν εξίσου κλέφτες ...

Γ.Μ.: Ωραία, αλλά εγώ ρώτησα πού στηριζόταν η ντεφαιτιστική άποψη της ομάδας Στίνα κατά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο;

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ότι δεν μπορούμε να πούμε ότι μία πράξη είναι επαναστατική αν δεν έχει το διεθνιστικό χαρακτήρα. Στο ότι βασικά οι άνθρωποι δε χωρίζονται σε Έλληνες, Αλβανούς κ.λπ., αλλά χωρίζονται σε φτωχούς και σε πλούσιους, σε τραπεζίτες

και μη τραπεζίτες. Και επομένως τον Πόλεμο τον έκαναν δύο καπιταλιστικά γκρουπ με τη μαρξιστική έννοια, τα οποία ήθελαν να κάνουν ανακατανομή του κόσμου. Τώρα, οι εργαζόμενοι αν γινόταν ή δε γινόταν η ανακατανομή του κόσμου, τι θα κέρδιζαν; Τις αποικίες τις είχαν οι Αγγλο-Γάλλοι, είχαν όλη την Αφρική. Οι Γάλλοι τη Βόρειο, οι Άγγλοι τη Νότιο, οι Ιταλοί και ούτω καθεξής. Μέσα σε αυτή την κατάσταση, οι Γερμανοί ζητούσαν αυτό που έλεγαν ζωτικό χώρο. Δεν μπορούσαν να διαθέσουν τα προϊόντα της ισχυρής βιομηχανίας τους σε αυτές τις χώρες. Ήταν λοιπόν φυσικό να γίνει αυτός ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος για να ανακατανεύμουν τις αγορές. Τώρα, το γερμανικό ή το αγγλικό προλεταριάτο τι δουλειά είχε σε αυτό το σφαγείο;

Γ.Μ.: Οι ντεφαιτιστές πίστευαν όμως ότι οι λαοί θα συμφιλιώνονταν.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ο Στίνας και η ομάδα του υποστήριζαν ότι εμείς, οι εργαζόμενοι, δεν έχουμε κανένα λόγο να σφαχτούμε, επειδή οι Εγγλέζοι και οι Γερμανοί πολεμούν για τις αποικίες, για τα Βαλκάνια κ.λπ.

Γ.Μ.: Η ιστορία όμως διαψεύδει αυτή την άποψη. Μεταξύ των εργατών της Γερμανίας, της Αγγλίας, της Ελλάδας κ.λπ. δεν υπερίσχυσε η ταξική ενότητα, αλλά υπερίσχυσε ο εθνικισμός.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Αν ήταν έτσι, δηλαδή ότι λέμε να το δέχονται οι εργαζόμενοι, θα είχε λυθεί το πρόβλημα από την Κομμούνα και από την Πρώτη Διεθνή.

Γ.Κ.: Σε αυτό που είπε ο Γ.Μ., θέλω να πω ότι ακριβώς τα Δεκεμβριανά ωθούν την ομάδα Στίνα να αλλάξει τις απόψεις της, με πρώτο τον Καστοριάδη,

και να εγκαταλείψει τη θέση της περί εγγενούς επαναστατικότητας των προλεταριακών μαζών. Αλλιώς, θα έπρεπε –συμφωνώ με τη λογική σου– να πάρει για τα Δεκεμβριανά τη θέση που υποστηρίζουν σήμερα οι αριστεροί, οι ακροαριστεροί και οι αναρχικοί ...

Χ.Χ.: Όχι όλοι.

Γ.Κ.: Όλοι οι αριστεροί, εν πάση περιπτώσει, και η μεγάλη πλειοψηφία των αναρχικών, δηλαδή ότι ο άκακος λαός ήθελε, αλλά η παμπόνηρη ηγεσία πρόδωσε. Η ομάδα Στίνα όχι μόνο δεν πήρε αυτή την ανεδαφική, κατά τη γνώμη μου θέση, αλλά έχοντας ανοιχτά τα μάτια μπροστά σε ό,τι συντελέστηκε το Δεκέμβρη εγκατέλειψε και τη μαρξιστικο-αναρχική ουσιολογία των επαναστατικών μαζών.

Λ.Κ.: Εκ των υστέρων, θα πρέπει να έχετε σκεφτεί κάποια πράγματα. Μπορεί να μην αποτελεί παγκόσμια πρωτοτυπία η στάση της ομάδας Στίνα, γιατί στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ακολουθήθηκε από πολλούς. Αλλά στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν υιοθετούσε αυτή την άποψη δεν ήξερε καν αν την είχε υιοθετήσει κάποια άλλη ομάδα. Εκ των υστέρων, γνωρίζουμε ότι είχαν υιοθετήσει και μερικές άλλες ομάδες αυτή τη στάση, μπορντιγκιστές κ.λπ. Εσείς, εκ των υστέρων, όπως σκέπτεστε σήμερα τα πράγματα, νομίζετε ότι έπραξε σωστά, ότι έκανε κάποιο λάθος, ότι έπρεπε να πράξει κάπου διαφορετικά; Και αυτό γιατί νομίζω ότι αυτά τα ζητήματα θα τεθούν, κάπως διαφορετικά, στο επαναστατικό κίνημα, και σήμερα νομίζω ότι τίθενται με μία άλλη μορφή βέβαια, και γι' αυτό έχει μία αξία η διευκρίνιση αυτών των ζητημάτων.

Παναγιώτης Οικονομόπουλος: Ο Στίνας εξέφρασε αυτές τις ντεφαιτιστικές απόψεις, αλλά δεν ήταν επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος. Αυτές τις απόψεις

τις επεξεργαζόταν μαζί με άλλους συντρόφους στην Ακροναυπλία, όπως ο Βουρσούκης που σκοτώθηκε αργότερα από τους σταλινικούς. Οι θέσεις δηλαδή του Στίνα ήταν αποκρουστικότητα των συζητήσεων μιας ομάδας ανθρώπων που ξεκίνησαν από την Ακροναυπλία, που συγκρούστηκαν ιδεολογικά με την ομάδα του Πουλιόπουλου και που όταν βγήκαν έξω βρήκαν και άλλους ανθρώπους και ανέλαβαν μία συλλογική προσπάθεια. Θέλω να πω ότι δεν ήταν ο δάσκαλος που μάζεψε τους μαθητές και άρχισε να τους λέει το ευαγγέλιο. Ήταν δηλαδή μία συλλογική προσπάθεια κάποιων ανθρώπων που έβλεπαν ότι κάτι δεν πήγαινε καλά με το σταλινισμό. Γι' αυτό άλλωστε μέσα στην ομάδα του Στίνα δεν ήταν μόνο η τάση του Καστοριάδη που μιλούσε για γραφειοκρατικό καπιταλισμό, υπήρχε και η τάση που μιλούσε για κρατικό καπιταλισμό με βασικό υποστηρικτή τον Σταμάτη τον Στανίτσα. Ο Καστοριάδης στις ιδεολογικές συγκρούσεις με τον Στανίτσα υποστήριζε ότι η Ρωσία είναι ένα πρωτόγνωρο καθεστώς, και έφερνε παραδείγματα από την Αίγυπτο όπου δεν υπήρχε ατομική ιδιοκτησία και όπου υπήρχε συλλογική εκμετάλλευση από το ιερατείο, έφερνε το παράδειγμα του Μητροπολίτη που όταν φύγει από τη Μητρόπολη δεν έχει κανένα τίτλο ιδιοκτησίας, αλλά εν τούτοις ζει μια χαρά. Υποστήριζε δηλαδή ότι υπάρχουν μορφές συλλογικής εκμετάλλευσης, χωρίς τίτλους ατομικής ιδιοκτησίας. Ο Σταμάτης ο Στανίτσας, αντιθέτως, υποστήριζε ότι έχουμε στη Ρωσία έναν τυπικό κρατικό καπιταλισμό και δεχόταν μόνο τη συλλογική εκμετάλλευση της γραφειοκρατίας, αλλά κατά τα άλλα ίσχυαν οι νόμοι του καπιταλισμού. Και πάνω εδώ γίνονταν απέραντες συζητήσεις, αν στον κρατικό καπιταλισμό υπάρχουν κρίσεις και αν δεν

υπάρχουν γιατί δεν υπάρχουν· όλη μας τη ζωή εκεί τη φάγαμε. Έτσι και σήμερα αν δημιουργηθούν ανάλογα ζητήματα, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν μέσα από τις συλλογικές προσπάθειες των ανθρώπων.

*****